

Smycken i detaljhandeln

Ett samverkansprojekt mellan Kemikalieinspektionen
och landets kommuner

Kemikalieinspektionen är en myndighet under regeringen. Vi arbetar i Sverige, inom EU och internationellt för att utveckla lagstiftning och andra styrmedel som främjar god hälsa och bättre miljö. Vi har tillsyn över reglerna för kemiska produkter, bekämpningsmedel och ämnen i varor och gör inspektioner. Vi granskar och godkänner bekämpningsmedel innan de får användas. Vårt miljö kvalitetsmål är Giftfri miljö.

© Kemikalieinspektionen, Stockholm 2015.

ISSN 1654-2355. Artikelnummer: 511 140.

Förord

Smycken i detaljhandeln är ett samverkansprojekt som har bedrivits av Kemikalieinspektionen tillsammans med cirka 100 av landets kommuner under 2014. Detta projekt är en del av Kemikalieinspektionens tillsynsvägledning till kommunerna och har utförts inom ramen för Kemikalieinspektionens handlingsplan för en giftfri vardag.

Kemikalieinspektionen har under flera år bedrivit samverkansprojekt med kommuner gällande tillsyn av kemikaliereregler. Tidigare projekt har fokuserat på kontroll av allmänkemikalier och bekämpningsmedel. Smycken i detaljhandeln är det första samverkansprojektet som är inriktat på tillsyn av kemikalier i varor. En av anledningarna till valet av varugruppen ”smycken” är att det finns tydliga regler och att det därför är lämpligt fokus när varutillsyn ska introduceras för de kommuner som inte haft den typen av tillsyn förut. Kemikalieinspektionen har i tidigare undersökningar dessutom fått indikationer på dålig regelefterlevnad inom detta område. Fokus har varit på oäkta smycken som ofta är relativt billiga i inköp, det kan vara en viktig faktor för kommunerna som själva måste bekosta inköpen.

Syftet med projektet var att

- göra en omfattande kontroll av farliga metaller i oäkta smycken och av företag som säljer smycken i stora delar av landet
- minska riskerna för konsumenter och för miljön
- ge tillsynsvägledning till kommunala inspektörer inom varutillsyn
- hjälpa kommunerna att komma igång med tillsyn av varor, som är ett nytt tillsynsområde för de flesta

Projektet har haft en referensgrupp bestående av: Lena Embertsén (Stockholm Stad), Ulrika Siemers (Göteborg Stad), Victoria Lind Magnusson (Göteborg Stad), Caroline Söderlund (Västerås Stad), Malin Urby (Västerås Stad), Kerstin Blom Bokliden (SKL), Jenny Rosell (Helsingborg), Kristina Turkál (Helsingborg), Kristina Olsson (Helsingborg), Helena Carnerup (Helsingborg).

Projektledare på Kemikalieinspektionen har varit Karin Alkell och Frida Ramström. Magdalena Salomonsson har också deltagit i projektledningen.

Ett stort tack till alla er som medverkat i samverkansprojektet Smycken i detaljhandeln!

Kemikalieinspektionen

Sundbyberg februari 2015

Innehåll

Sammanfattning	6
Summary	8
1 Inledning.....	10
1.1 Om Kemikalieinspektionen.....	10
1.2 Bakgrund och syfte	10
1.3 Problembeskrivning.....	10
1.4 Lagstiftning	11
1.4.1 Reach-förordningen EG nr 1907/2006.....	11
1.4.2 Kvicksilverförbud SFS 1998:844.....	13
1.4.3 Miljötillsynsförordningen SFS 2011:13.....	13
1.4.4 Miljöbalken 1998:808	13
1.5 Fakta om farliga metaller i smycken	14
1.5.1 Nickel.....	14
1.5.2 Kadmium	14
1.5.3 Bly	15
1.5.4 Kvicksilver	15
2 Metod	15
2.1 Urval och begränsningar	15
2.1.1 Val av varugrupp	15
2.1.2 Smycken för analys	16
2.1.3 Val av tillsynsobjekt.....	16
2.2 Tillvägagångssätt	16
2.2.1 Delar i projektet.....	16
2.2.2 Analyser med XRF och på laboratorium	17
2.2.3 Åtgärder i tillsynen.....	17
3 Resultat	18
3.1 Kommunernas inspektioner – kunskapen hos butikerna	18
3.1.1 Kunskap om Reach-förordningen	19
3.1.2 Känner butiken till att det finns regler för nickel, kadmium och bly i smycken?	19
3.1.3 Hur säkerhetsställer butiken att smyckena som de köper in följer reglerna om nickel, kadmium och bly?	20
3.1.4 Medlemskap i branschorganisation	21
3.2 Kemikalieinspektionens besöksinspektioner – kunskapen hos importörer och tillverkare	21
3.2.1 Kunskap om Reach - förordningen	22
3.2.2 Känner företaget till att det finns regler för nickel, kadmium och bly i smycken?	22
3.2.3 Hur säkerhetsställer företaget att smyckena som de köper in följer reglerna om nickel, kadmium och bly?	23
3.2.4 Medlemskap i branschorganisation	24
3.3 Kemikalieinspektionens brevinspektioner	24
3.4 Förekomsten av bly, kadmium och nickel i de analyserade smyckena	25
4 Åtgärder vid överträdelse	26

5	Diskussion	27
5.1	Orsaker till de höga halterna bly och kadmium i smycken.....	27
5.1.1	Reglerna för bly och kadmium är relativt nya.....	27
5.1.2	Okunskap, låga krav på leverantörer och få stickprovskontroller	28
5.1.3	De stora tillverkningsländerna har andra regler	30
5.2	Bly i glasstenar	30
5.3	Kvicksilver i smycken	30
5.4	Åtalsanmälningar	30
5.5	Formen samverkansprojekt mellan kommunerna och Kemikalieinspektionen	31
5.6	Uppdelning av tillsynsansvar.....	31
6	Slutsats.....	32
7	Bilagor	35

Sammanfattning

Smycken i detaljhandeln är ett samverkansprojekt som har bedrivits av Kemikalieinspektionen tillsammans med cirka 100 av landets kommuner under 2014. Detta projekt är en del av Kemikalieinspektionens tillsynsvägledning till kommunerna och har utförts inom ramen för Kemikalieinspektionens handlingsplan för en giftfri vardag. Oäkta smycken är en varugrupp som är spridd i samhället och som vid tidigare kontroller visats sig kunna innehålla bly, kadmium och/eller avge nickel. Dessa metaller är reglerade i smycken genom Reach-förordningen.

Syftet

Syftet med projektet var att

- göra en omfattande kontroll av farliga metaller i oäkta smycken och av företag som säljer smycken i stora delar av landet
- minska riskerna för konsumenter och för miljön
- ge tillsynsvägledning till kommunala inspektörer inom varutillsyn
- hjälpa kommunerna att komma igång med tillsyn av varor, som är ett nytt tillsynsområde för de flesta kommuner

Resultatet

Totalt har kommunerna inspekterat cirka 500 butiker och Kemikalieinspektionen cirka 100 importörer och tillverkare. Samtliga företag har fått information inför och i samband med inspektionerna om de regler som gäller för smycken.

Kemikalieinspektionen har analyserat sammanlagt 1162 smycken i projektet. De flesta av dessa köptes in av kommunerna. Resultatet av smyckesanalyserna visar att minst 211 smycken (18 procent av alla smycken som kontrollerades i projektet) innehöll kadmium eller bly över gränsvärdet alternativt avgav för hög halt nickel. Kemikalieinspektionen vill dock lyfta fram att det var betydligt fler smycken som innehöll bly eller kadmium enligt XRF-screeningen men eftersom det var känt att dessa var importerade innan reglerna trädde i kraft så skickades de inte vidare på laboratorieanalys. Leverantörerna importerade 125 av de 211 smyckena (11 procent av alla smycken som kontrollerades i projektet) efter att reglerna trätt i kraft och dessa var därmed var otillåtna att sälja. I projektet hittades även oväntat kvicksilver i tre smycken. Samtliga smycken som inte följde reglerna har dragits tillbaka från marknaden.

Den höga förekomsten av de begränsade metallerna kan förklaras av att

- reglerna om bly och kadmium i smycken är relativt nya
- företagen har haft otillräckliga kunskaper om vilka regler som gäller och vilket ansvar man som företag har för att sälja säkra produkter
- företag som säljer smycken har varit dåliga på att ställa krav på sina leverantörer
- företag inte har följt upp de krav som de ställt på sina leverantörer
- tillverkningsländerna som oftast ligger utanför EU inte har samma regler

Projektet startade med utbildningsdagar för de deltagande kommuninspektörerna. Under projektets gång har kommunerna fått vägledning av Kemikalieinspektionen via projekthem-sida med skriftligt material, via e-post och telefon. Alla deltagande kommuner har fått möjlighet att svara på en enkät om vad de tyckte om projektet. 82 av 98 kommuner svarade. Kommunerna har i stor utsträckning svarat att de haft mycket stor nytta av såväl det skriftliga

material som Kemikalieinspektionen tagit fram som den information de fått via projekthemsidan och vid uppstartsmötet. Även möjligheterna att ställa frågor och få vägledning via mail och telefon har kommunerna upplevt varit till stor nytta.

Summary

Jewellery in retail trade is a collaborative project undertaken in 2014 by the Swedish Chemicals Agency and about 100 of Sweden's municipalities. This project is part of the Agency's regulatory guidance to local authorities and has been carried out within the framework of the Agency's action plan for a toxic-free everyday environment. Fake jewellery is a product group that is widespread in society, and has in previous inspections been found to contain lead, cadmium and / or release nickel. These metals are regulated in jewellery by the REACH Regulation.

Purpose

The aim of the project was to

- conduct a comprehensive inspection of hazardous metals in fake jewellery and of companies that sell jewellery in large parts of Sweden
- reduce the risks for consumers and the environment
- provide regulatory guidance to municipal inspectors in supervising articles
- help municipalities to get started with the supervision of articles, which is a new enforcement area for most county administrations.

The result

The municipalities have inspected about 500 stores and the Swedish Chemicals Agency about 100 importers and manufacturers. All companies received information before and during the inspections on the rules that apply to jewellery.

The Swedish Chemicals Agency analysed a total of 1,162 pieces of jewellery in the project. Most of these were purchased by the municipalities. The results of jewellery analyses show that at least 211 pieces of jewellery (18 per cent of all jewellery that was checked in the project) contained cadmium or lead above the limit, alternatively released too high concentration of nickel. The Swedish Chemicals Agency would, however, like to emphasise that much more jewellery contained lead or cadmium according to XRF screening, but since it was known that this jewellery was imported before the rules came into force the jewellery was not sent to further laboratory analysis. Suppliers imported 125 of the 211 pieces of jewellery (11 per cent of all jewellery that was checked in the project) after the rules came into force and it was therefore not permitted to sell this jewellery. The project also found unexpectedly mercury in three pieces of jewellery. All pieces of jewellery that did not comply with the rules have been withdrawn from the market.

The high incidence of restricted metals can be explained by the fact that

- rules on lead and cadmium in jewellery are relatively new
- companies have had insufficient knowledge of the rules that apply and the responsibility that companies have to sell safe products
- companies that sell jewellery have put too low demands on their suppliers
- companies have not followed up the requirements they set for their suppliers
- manufacturing countries that are usually located outside the EU do not have the same rules.

The project started with training days for the participating municipality inspectors. During the project, the municipalities have been guided by the Swedish Chemicals Agency via the project website with written material, via email and telephone. All participating municipalities have been given the opportunity to respond to a questionnaire about what they thought about

the project. 82 of 98 municipalities responded. The municipalities have largely responded that they to a large extent benefitted both from the written material that the Swedish Chemicals Agency developed and the information gained through the project website and at the start-up meeting. The municipalities also found opportunities to ask questions and receive guidance via email and telephone to be extremely useful.

1 Inledning

1.1 Om Kemikalieinspektionen

Kemikalieinspektionen är en myndighet under regeringen som ansvarar för Giftfri miljö – ett av Sveriges 16 miljö kvalitetsmål. Tillsynsenheten på Kemikalieinspektionen inspekterar företag som tillverkar, importerar och säljer kemiska produkter, bekämpningsmedel, biotekniska organismer och varor för att kontrollera att reglerna följs. Regeringen har tidigare gett Kemikalieinspektionen i uppdrag att ta fram och genomföra en nationell handlingsplan för en giftfri vardag, *Handlingsplan för en giftfri vardag – skydda barnen bättre* där ett särskilt fokus har legat på arbetet för att minska barn och ungas utsatthet för skadliga kemikalier.

1.2 Bakgrund och syfte

Kemikalieinspektionen och kommunerna har i ett samverkansprojekt kontrollerat företag som säljer oäkta smycken, det vill säga smycken som inte är tillverkade av ädelmetaller. Sedan ett par år tillbaka har kommunerna med stöd av miljö tillsynsförordningen, ansvar för tillsyn av varor i detaljistledet. Projektet har varit en del av Kemikalieinspektionens tillsynsvägledning till de kommunala miljö- och hälsoskyddsinspektörerna och det första nationella projektet som omfattar tillsyn av varor. Kommunerna har inspekterat lokala butiker och Kemikalieinspektionen leverantörer av smycken, främst importörer. Kemikalieinspektionen har utbildat de kommunala inspektörerna, tagit fram skriftligt material som stöd och väglett via mail, telefon och projekthemsida. Projektet pågick under 2014.

Syftet med projektet var att

- göra en omfattande kontroll av farliga metaller i oäkta smycken och av företag som säljer smycken i stora delar av landet
- minska riskerna för konsumenter och för miljön
- ge tillsynsvägledning till kommunala inspektörer inom varutillsyn
- hjälpa kommunerna att komma igång med tillsyn av varor, som är ett nytt tillsynsområde för de flesta kommuner

1.3 Problembeskrivning

Under de senaste åren har hälso- och miljörisker med kemiska ämnen i varor uppmärksamats allt mer och fler nya regler på området har kommit till. Oäkta smycken är en varugrupp som kan innehålla skadliga ämnen såsom metallerna bly, kadmium och nickel. I detta projekt upptäcktes oväntat även kvicksilver i några smycken. Det är relativt billigt att köpa oäkta smycken och som konsument kan man idag ha många smycken. Smycken säljs i de flesta butiker som har kläder eller presentartiklar och många smycken riktar sig till barn.

De hälsorisker som finns med smycken som innehåller bly eller kadmium uppstår främst om någon suger på eller råkar svälja delar av smycket. Mycket allvarliga förgiftningsfall hos barn har rapporterats när det gäller bly i smycken som svalts. Man kan också få i sig metallerna via munnen genom att man tar i smyckena och sedan tar i maten man äter eller stoppar fingrarna i munnen. Ämnena kan dessutom utgöra en betydande hälsorisk för de som arbetar med att tillverka smycken, vilket ofta sker i länder där arbetsmiljön inte är lika hårt reglerad som i Sverige och EU. Det finns även risker för miljön när smyckena blir avfall om de inte hanteras på rätt sätt.

Kadmium kan lagras i kroppen länge och om man får i sig mycket kadmium kan det ge sämre njurfunktion och leda till benskörhet. Kadmium är ett cancerframkallande ämne som också är giftigt för vattenmiljön. Bly kan bland annat ge allvarliga skador på nervsystemet och medföra försämrad intellektuell utveckling och prestationsförmåga. Foster och små barn är speciellt känsliga. Nickel kan läcka ut ur smyckena och orsaka livslång hudallergi. Kvicksilver har flera skadliga effekter på människor, bland annat påverkar det nervsystemet, hjärt- och kärlsystemet och fortplantningen. Kvicksilver i miljön kan även påverka mikrobiologisk aktivitet och störa ekosystem.

Kemikalieinspektionen har tidigare gjort kontroller av farliga ämnen i smycken och främst hittat kadmium och bly. Kommunala inspektioner har visat liknande resultat. Även andra länder har rapporterat förekomst av farliga metaller i smycken i Rapex-systemet¹.

Oäkta smycken säljs av många olika aktörer och Kemikalieinspektionen ensamt har hittills endast haft möjlighet att kontrollera ett mindre antal företag och utföra få analyser. Det är också svårt att få en bild av vilka leverantörer som är de viktigaste att kontrollera. Ett gemensamt tillsynsprojekt med landets kommuner ger möjlighet att få grepp om vilka leverantörerna är, kontrollera ett stort antal företag och analysera ett stort antal varuprover.

1.4 Lagstiftning

1.4.1 Reach-förordningen EG nr 1907/2006

Reach-förordningen (Reach) är den största EU-gemensamma lagstiftningen för kemiska produkter och kemikalier i varor. Där finns bland annat regler för ämnen som är så farliga att de är begränsade² i varor och regler för vilka ämnen som kunder har rätt att få information om. Reglerna som gäller farliga metaller i smycken finns i bilaga XVII till Reach.

Här finns reglerna om metaller i smycken och gällande gränsvärden

Reach-förordningen EG nr 1907/2006, bilaga XVII

Nickel	punkt 27	0,2 eller 0,5 µg/cm ² /vecka
Kadmium	punkt 23.10	0,01 viktprocent
Bly	punkt 63	0,05 viktprocent

¹ Rapex – Rapid Alert system for non-food dangerous products
(http://ec.europa.eu/consumers/safety/rapex/index_en.htm).

² Med ”begränsade” menas att det finns gränsvärden för hur mycket av ett ämne en viss vara eller ett visst material får innehålla.

Nickel

Nickel har varit reglerat inom EU sedan år 2000 och omfattar varor som är avsedda att komma i direkt och långvarig kontakt med huden, till exempel smycken. Regeln begränsar hur mycket nickel som får läcka ut från en sådan vara.

Gränsvärdet är 0,2 $\mu\text{g}/\text{cm}^2/\text{vecka}$ för delar av piercingsmycken som placeras inuti huden (t.ex. stift på örhängen) och 0,5 $\mu\text{g}/\text{cm}^2/\text{vecka}$ för övriga varor och delar av smycken. I reglerna står det också att ytbehandling som ska förhindra nickelavgivning ska hålla för två års slitage.

Hur mycket nickel som läcker ut kan mätas enligt en metod som finns i den europeiska standarden EN 1811. Regeln gäller för alla smycken som säljs eller på annat sätt tillhandahålls, även om de är tillverkade eller importerade till EU innan regeln började gälla. Regeln finns i Reach-förordningen bilaga XVII punkt 27.

Kadmium

Kadmium är begränsat i metalledar av smycken, bijouterier och hårtillbehör som släpps ut på marknaden. Gränsvärdet är 0,01 viktprocent kadmium för varje enskild metalled. Regeln gäller inte för smycken som har släppts ut på marknaden (importerats till EU eller tillverkats inom EU) före den 10 december 2011 eller antika smycken (tillverkade före den 10 december 1961). Detta innebär att smycken som har importerats till EU eller tillverkats inom EU innan den 10 december 2011 får fortsätta säljas även om de inte uppfyller kraven i begränsningen. Regeln finns i Reach-förordningen bilaga XVII punkt 23.10.

Kadmium är även förbjudet i olika sorters plast och gränsvärdet är även här 0,01 viktprocent. Ibland kan smyckesdelar vara gjorda av plast och detta förbud gäller alltså även i dem. Denna regel finns i Reach-förordningen bilaga XVII punkt 23.1.

Bly

Bly och blyföreningar är begränsade i smycken, oäkta smycken och hårtillbehör som släpps ut på marknaden. Regeln begränsar halten bly i varje enskild del av smycket och gränsvärdet är 0,05 viktprocent i varje sådan enskild del. Regeln gäller oavsett vilket material smyckesdelen består av. Undantag finns för exempelvis kristallglas³, emalj och ädelstenar.

Regeln gäller inte för smycken som har släppts ut på marknaden (importerats till EU eller tillverkats inom EU) före den 9 oktober 2013 eller antika smycken (tillverkade före den 10 december 1961). Detta innebär att smycken som har importerats till EU eller tillverkats inom EU innan den 9 oktober 2013 får fortsätta säljas även om de inte uppfyller kraven i begränsningen. Regeln finns i Reach-förordningen bilaga XVII punkt 63.

Informationsplikt

I Reach-förordningen finns kriterier för vilka egenskaper ett ämne ska ha för att betraktas som särskilt farligt. Den så kallade kandidatförteckningen är en lista på sådana särskilt farliga ämnen som bedömts kunna orsaka cancer, skada arvsmassan eller reproduktionsförmågan, är svårnedbrytbart och giftigt i miljön eller har andra allvarliga effekter. Listan uppdateras i juni och december varje år och utökas då med fler ämnen. För tillfället (januari 2015) finns 161 ämnen på listan.

³ Undantaget gäller kristallglas enligt definitionen i bilaga I (kategorierna 1, 2, 3 och 4) till rådets direktiv 69/494/EEG, det s.k. "Kristallglasdirektivet".

Den som levererar en vara som innehåller över 0,1 viktprocent av ett ämne som finns upptaget på kandidatförteckningen är skyldig att ge yrkesverksamma mottagare tillräcklig information så att varan kan användas på ett säkert sätt. Informationen ska åtminstone innehålla ämnets namn. Konsumenter har rätt att få samma information på begäran inom 45 dagar, om varan innehåller ett ämne från kandidatlistan över 0,1 viktprocent. Denna regel finns i artikel 33 i Reach-förordningen.

1.4.2 Kvicksilverförbud SFS 1998:844

Sverige har ett nationellt förbud mot kvicksilver som även omfattar kvicksilver i varor. Regeln har funnits sedan den 1 juni 2009. I lagstiftningen saknas gränsvärde för kvicksilver i varor, vilket innebär att i princip alla halter är otillåtna.⁴ Regeln om kvicksilver finns i förordning 1998:844⁵ och Kemikalieinspektionens föreskrift 2008:2⁶.

1.4.3 Miljötillsynsförordningen SFS 2011:13

Uppdelningen mellan olika myndigheters tillsynsansvar för regler som faller under miljöbalken finns i miljötillsynsförordningen (2011:13). Enligt denna förordning har Kemikalieinspektionen tillsynsansvar för utsläppande av varor på marknaden i alla led, dvs. både primärleverantörer och icke primärleverantörer. En primärleverantör är den som tillverkar eller för in en vara till Sverige från ett annat land. De kommunala tillsynsmyndigheterna har endast tillsynsansvar för utsläppande av varor på marknaden hos icke primärleverantörer. Detta innebär i praktiken att kommunerna kan inspektera företag som köper in varor från andra svenska företag och säljer dem vidare och Kemikalieinspektionen kan inspektera alla företag. I de fall då ett företag både köper in varor från andra svenska företag och från utländska företag alternativt tillverkar egna varor kan kommunerna endast inspektera de varor som har köpts från svenska leverantörer.

När det gäller företag som har försäljning i flera egna butiker, så kallade kedjeföretag, ska butikerna inte anses vara primärleverantörer om varorna köps in av ett huvudkontor. Denna tolkning av miljötillsynsförordningen har Kemikalieinspektionen gjort. Detta gäller även om butiken och huvudkontoret ingår i samma företag med samma organisationsnummer. Detta innebär att kommunerna kan inspektera butiker som ingår i kedjor där inköpen sker centralt, även om huvudkontoret är primärleverantör. Kemikalieinspektionen har då tillsynsansvar för huvudkontoret.

1.4.4 Miljöbalken 1998:808

I miljöbalken finns bland annat bestämmelser som styr hur myndigheterna kan ställa krav i tillsynen (26:e kapitlet). Där finns också krav på att tillsynsmyndigheterna ska anmäla misstanke om brott till miljöåklagare (2§ 26:e kapitlet).

Kommunernas tillsyn finansieras delvis genom avgifter och stödet finns i miljöbalken (1§ 27:e kapitlet). Storleken på avgiften styr den kommunala nämnden över och företag har möjlighet att överklaga besluten.

4 Vissa undantag till förbudet finns.

5 Förordning (1998:944) om förbud m.m. i vissa fall i samband med hantering, införsel och utförsel av kemiska produkter.

6 KIFS 2008:2 om kemiska produkter och biotekniska organismer.

1.5 Fakta om farliga metaller i smycken

1.5.1 Nickel

Nickel är en metall som används i flera typer av metallegeringar och ämnet är olika hårt bundet i dessa. I vissa fall kan nicklet avges från metallegeringen och då kan det tas upp via

Nickel

Är vanligaste orsaken till kontaktallergi.

Nickelallergi ger besvär hela livet.

När nickel är hårt bundet i t.ex. rostfritt stål, är det inget problem.

huden. Hos en del människor leder detta till livslång hudallergi som ger eksem. Rostfritt stål är en legering som kan innehålla hög halt nickel men där är nickel i regel så hårt bundet att det inte är något problem ur allergisynpunkt.

Nickel är den vanligaste orsaken till kontaktallergi och drabbar cirka 15 procent av kvinnorna i Norden. Det finns uppgifter om att allt fler pojkar får nickelallergi. Allergin uppkommer när huden har kontakt med ett föremål som avger nickel under en längre tid eller vid upprepade tillfällen. När allergin väl har uppkommit kan besvären uppstå vid väldigt låga halter. Huden är extra känslig där den är tunn, till exempel vid piercing och då ökar risken för att allergi ska uppstå. Exempel

på föremål som kan orsaka nickelallergi är smycken, hårtillbehör, spännen på skärp, metalldelar på kläder, mynt och verktyg.

1.5.2 Kadmium

Kadmium är en metall med flera användningsområden. Kadmium används bland annat i batterier, i olika metallegeringar och som pigment i färg. Kadmium och kadmiumföreningar kan bland annat skada njurarna och ge benskörrhet samt misstänks kunna orsaka cancer. Det är även farligt för miljön. Kadmium kan finnas i smycken för att göra dem tunga så de känns mer äkta, lättare att forma eller för att ge dem en viss yta. Kadmium kan också förekomma i smycken som föroreningar av annan metall.

Hudupptaget av kadmium från metalldelar av smycken anses vara lågt. Den största risken med kadmium i smycken är istället om man suger på smycket eller skulle råka svälja det. Man kan också få i sig små mängder av metallen via munnen genom att man tar i smyckena och sedan tar i maten man äter eller stoppar fingrarna i munnen. Det finns även risker för de som tillverkar smyckena och för miljön när smyckena blir avfall.

Kadmium

Kan orsaka njurskador och benskörrhet samt misstänks kunna orsaka cancer.

Är farligt för miljön.

Den största risken för att få i sig kadmium från smycken är om man suger på smycket eller råkar svälja det.

1.5.3 Bly

Bly används i många olika sorters varor, bland annat i batterier, elektronik och i olika metallegeringar. Bly har en låg smältpunkt och kan därför användas för att göra metall

Bly

Påverkar bland annat nervsystemet, därför är det särskilt farligt för foster och barn.

Är akut giftigt i höga halter.

Är farligt för miljön.

Den största risken för att få i sig bly från smycken är om man suger på smycket eller råkar svälja det.

mjukare och lättare att bearbeta. Bly kan även finnas i smycken för att göra att de känns tyngre och mer äkta, för att ge dem en viss yta eller som förorening av annan metall.

Bly är giftigt för människor och om man får i sig högre halter uppstår en akut blyförgiftning. Bly påverkar även nervsystemet och inlärningsförmågan och foster och barn är extra känsliga.

Hudupptaget av bly från metallsmycken anses vara lågt och precis som för kadmium är den största risken för användaren av smycket ifall man skulle stoppa det i munnen eller råka svälja det. Man kan också få i sig små mängder av metallen via munnen genom att man tar i smyckena och sedan tar i maten

man äter eller stoppar fingrarna i munnen. Det finns även risker vid tillverkningen och i avfallsledet.

1.5.4 Kvicksilver

Kvicksilver är en metall som är flytande vid rumstemperatur. Denna ovanliga egenskap har lett till att den har flera användningsområden, bland annat i gamla termometrar och tryckmätare. Kvicksilver kan även användas vid guldframställning för att lösa ut guld ur malmen eller tillsättas metallen för att göra den mjukare och mer formbar. Hälsoriskerna med kvicksilver i samband med guldframställning är störst i de länder där utvinningen sker. När kvicksilvret ingår i en metallegering är det inte längre flytande och därmed inte lika farligt.

Vissa former av kvicksilver har flera skadliga effekter på människor. Bland annat påverkar det nervsystemet, hjärt- och kärlsystemet och fortplantningen. Kvicksilver i miljön kan även påverka mikrobiologisk aktivitet och störa ekosystem.

2 Metod

2.1 Urval och begränsningar

2.1.1 Val av varugrupp

Eftersom många inspektörer med olika mycket erfarenhet av varutillsyn skulle delta i projektet och inspektera ett stort antal företag föll valet på en varugrupp med relativt avgränsade och tydliga regler för kontroll, nämligen oäkta smycken. Oäkta smycken omfattas av reglerna i Reach-förordningen som begränsar förekomst av nickel, kadmium och bly.

Vidare omfattas smycken av det nationella kvicksilverförbudet. Företagen som säljer smycken måste dessutom lämna information om andra särskilt farliga ämnen enligt Reach (artikel 33). Fokus i projektet låg på billiga, oäkta smycken eftersom tidigare kontroller har visat på otillåtna halter kadmium, bly och nickel i sådana. Det var också viktigt att varorna var

billiga att köpa in eftersom kommunerna, till skillnad från KemI, inte har rätt att kräva varuprover från företagen utan måste betala för proverna själva.

2.1.2 Smycken för analys

För att begränsa antalet analyser och underlätta hanteringen av varuprover bad Kemikalieinspektionen kommunerna att köpa och skicka in två smycken per företag som de inspekterade. Kemikalieinspektionen rådde kommunerna att inspektera 5-10 butiker. Det fanns även möjlighet att göra inspektioner utan att skicka in varuprover. Kemikalieinspektionen tog 5-10 varuprover hos de företag som myndigheten själv inspekterade och som inte var leverantörer till kommunernas butiker.

2.1.3 Val av tillsynsobjekt

Kommunerna inspekterade företag som hade försäljning i den egna kommunen och som främst köpte sina smycken från svenska leverantörer (se regler om tillsynsansvar under avsnitt 1.4.3 ovan). Kemikalieinspektionen valde att i en första omgång inspektera ett tjugotal stora kedjor som har oäkta smycken till försäljning. För att undvika att samma företag skulle få inspektioner av flera myndigheter undvek kommunerna att inspektera dessa företag. I en andra omgång inspekterade Kemikalieinspektionen primärleverantörer vars smycken kommunerna skickat in för analys. Dessa företag hade smycken som enligt analyserna innehöll för höga halter av en eller flera av de begränsade metallerna.

2.2 Tillvägagångssätt

2.2.1 Delar i projektet

Projektet genomfördes som ett gemensamt tillsynsprojekt. Dessa delar ingick i korthet:

- Inbjudan till samtliga kommuner att delta i projektet.
- Upptaktsdagar inkl. utbildning i fyra olika städer.
- Publicering av stödmaterial på projekthemsidan, bland annat handledning, checklista för inspektionsbesöket, mallar för skrivelser m.m.
- Informationsutskick till företagen inför inspektionerna.
- Inspektioner hos lokala butiker utförda av kommunerna, inrapportering av resultat och smycken till Kemikalieinspektionen för analys.
- Inspektioner av stora kedjor samt leverantörer till de lokala butikerna utförda av Kemikalieinspektionen.
- Analys av alla smycken med XRF-instrument⁷ utförda av Kemikalieinspektionen samt kommunikation till kommuner och företag om resultaten.
- Laboratorieanalyser av de smycken där XRF-analysen och importdatum (i de fall detta var känt) tydde på överträdelse mot reglerna. Laboratorieanalyserna utfördes av externt laboratorium (Eurofins Environmental Testing Sweden AB).
- Uppföljning av analysresultat – kommunikation med företagen och kravställande.
- Tillsynsvägledning till kommunerna under projektets gång via mail, telefon och projekthemsidan. På projekthemsidan fanns även möjlighet att starta diskussionstrådar och dela erfarenheter med varandra.

⁷ X-Ray Fluorescence.

2.2.2 Analyser med XRF och på laboratorium

XRF-instrumentet som Kemikalieinspektionen använde i de inledande analyserna visar vilka grundämnen ett material består av och ger uppgifter om ungefärliga halter. I de smycken som innehöll nickel kontrollerade Kemikalieinspektionen om nickel avges från metallen med Apotekets nickeltest som ger en indikation på detta. Erfarenheten från detta projekt är att nickeltestet påvisar om ett smycke avger nickel i halter även under gränsvärdet. Det betyder således att testet inte säkerställer regelöverträdelse, utan lägre halter av nickel kan avges än vad lagstiftningen begränsar. Kemikalieinspektionen sammanställde resultatet från XRF-testningen och skickade till kommunerna. I detta skede fick kommunerna information om att analysresultaten från XRF-testningen var preliminära och att de inte kunde ställa krav på företagen utifrån dessa. Kommunerna meddelade de preliminära resultaten till de företag som de hade köpt smyckena ifrån.

Kemikalieinspektionen skickade vissa smyckesdelar vidare på analys hos externt laboratorium, Eurofins Environmental Testing Sweden AB för att få reda på mer exakta halter. Det skedde i de fall där XRF-instrumentet och/eller nickeltestet gav utslag på någon av metallerna kadmium, bly, kvicksilver eller nickel i halter över gränsvärdena och importdatum (i de fall detta var känt) tydde på överträdelse mot reglerna. Saknades importdatum så skickade Kemikalieinspektionen delar med för höga halter för analys och begärde in datumen i efterhand av leverantörerna.

2.2.3 Åtgärder i tillsynen

Följande åtgärder vidtog myndigheterna efter att analyserna var klara:

- Kemikalieinspektionen kontaktade kommunerna och meddelade resultaten.
- Kommunerna meddelade företagen som, i de fall de sålt smycken som överskred gränsvärdena, antingen slutade sälja de bristfälliga smyckena på frivillig väg eller fick saluförbud.
- Kommunerna rapporterade in till Kemikalieinspektionen vilka leverantörer som butikerna hade köpt smyckena från.
- I de fall då analysresultatet visade på överträdelse av reglerna inledde Kemikalieinspektionen ärenden mot leverantörerna.
- Leverantörerna fick yttra sig till Kemikalieinspektionen om vilka åtgärder de skulle vidta, när smyckena importerades samt varifrån de hade köpt de bristfälliga smyckena.
- Kemikalieinspektionen och kommunerna anmälde de företag som sålt smycken som innehöll någon av de reglerade metallerna i halter över gränsvärdena till miljöåklagare.

Kortfakta om projektet

Cirka 100 kommuner samt Kemikalieinspektionen deltog.

Cirka 500 butiker kontrollerade.

Cirka 100 leverantörer kontrollerade.

Cirka 1100 smycken undersökta.

3 Resultat

3.1 Kommunernas inspektioner – kunskapen hos butikerna

107 kommuner och kommunförbund anmälde sig till projektet och av dessa var det 98 som deltog.

Kunskap och rutiner hos butikerna

Reglerna om bly och kadmium i smycken var dåligt kända hos butikerna.

Nickelregeln var väl känd.

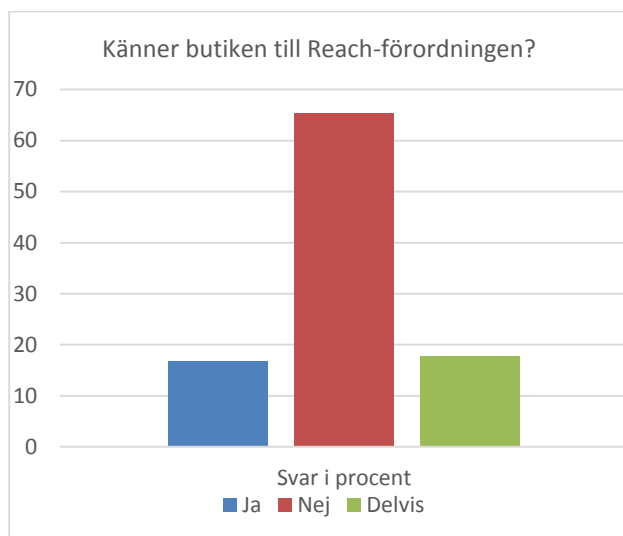
Drygt hälften av butikerna ställde inga kemikaliekrav på sina leverantörer.

93 kommuner rapporterade in resultat från inspektionerna⁸. Av de cirka 500 inspekterade butikerna utgjorde majoriteten (84 procent) små företag, dvs. företag med mindre än 10 anställda och en årsomsättning på mindre eller lika med 20 miljoner kronor. Dessa företag säljer smycken direkt till konsumenter och deras leverantörer finns i huvudsak inom Sverige.

⁸ Resultatet är hämtat från de svar som kommunerna lämnat in och kommer från checklistor som inspektörerna utgick från vid inspektionerna.

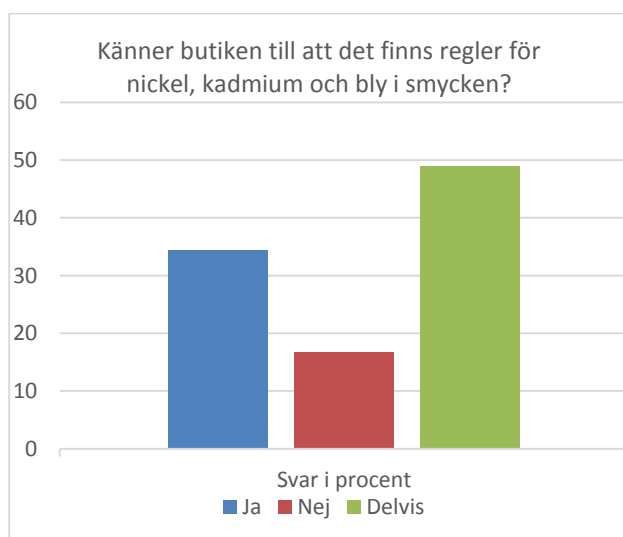
3.1.1 Kunskap om Reach-förordningen

På frågan om butikerna känner till Reach-förordningen var det endast 17 procent som sade sig känna till förordningen. En majoritet, 65 procent kände inte till Reach-förordningen och 18 procent kände delvis till den.

3.1.2 Känner butiken till att det finns regler för nickel, kadmium och bly i smycken?

Av de butiker som kommunerna inspekterat och rapporterat in resultatet för så angav 33 procent att de känner till smyckesbegränsningarna. 49 procent känner delvis till reglerna och 17 procent känner inte till reglerna alls. Den begränsning som de flesta känner till är nickelbegränsningen, reglerna för kadmium och bly är mindre kända.

3.1.3 Hur säkerhetsställer butiken att smyckena som de köper in följer reglerna om nickel, kadmium och bly? ⁹

Av cirka 500 butiker så svarade drygt hälften, 275 stycken, att de inte ställer några krav alls utan litar på sina leverantörer. Flera anger att de endast arbetar med ”seriösa” leverantörer som de hört gott om eller leverantörer som själva intygar att de smycken de säljer följer regelverket. Det kan exempelvis stå på leverantörens hemsida att smyckena är testade och godkända eller att de garanteras vara t.ex. ”nickelfria”. Några företag anger att deras leverantör lämnar in skriftliga intyg på att smyckena följer reglerna även om sådana intyg inte efterfrågas av butiken.

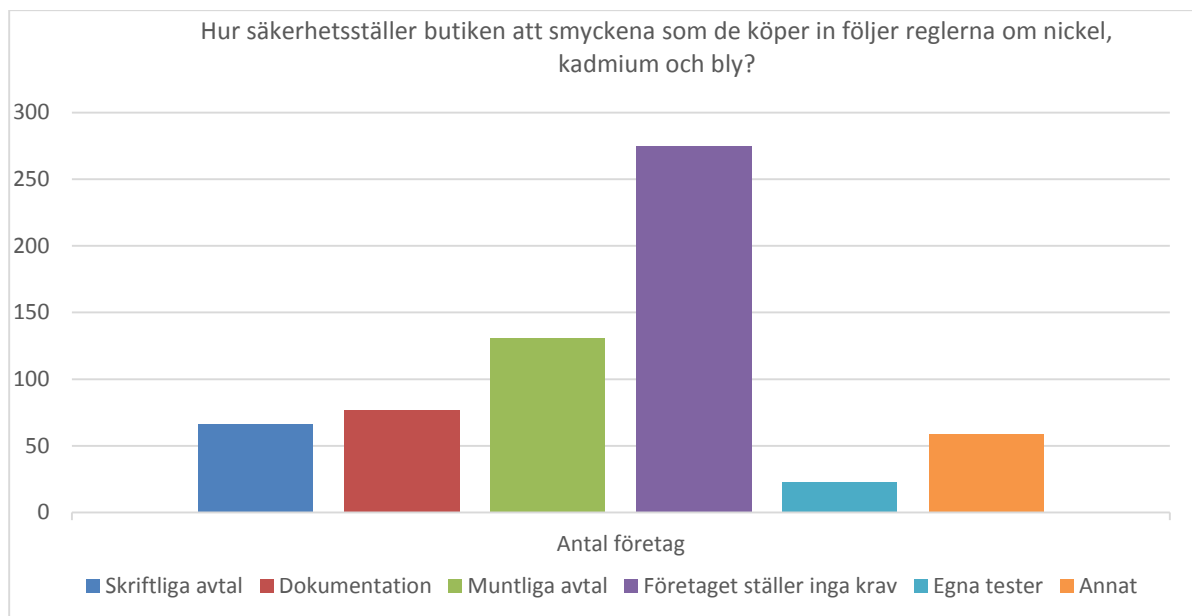
Några av de butiker som fick besök ingår i större kedjor och då är det huvudkontoret som sköter all kontakt med leverantörer av smycken. De anställda vid butikerna litar i dessa fall på att huvudkontoret ställer höga krav på leverantörerna att följa regelverket.

Drygt en femtedel, 131 av de butiker som kommunerna inspekterade, uppgav att de har någon form av muntliga avtal med sina leverantörer för att säkerhetsställa att de smycken som köps in uppfyller regelverket.

Endast 66 stycken butiker har skriftliga avtal med sina leverantörer och 77 anger att de kräver in någon form av dokumentation. Av de som anger att de har skriftliga avtal är det flera som endast ställer krav på nickelfria smycken. Begränsningarna för kadmium eller bly i smycken finns således inte med i avtalen. En butik har en s.k. Code of Conduct, som bland annat omfattar Reach-lagstiftningen och som samtliga leverantörer skriver under. Ytterligare två butiker anger att de i sina skriftliga avtal till leverantörerna tar upp kraven i Reach-förordningen. Fyra butiker anger att de från och med nu (efter inspektionen) kommer att börja ställa skriftliga avtal alternativt begära in testrapporter från sina leverantörer.

Ett fåtal, 23 stycken av de cirka 500 inspekterade butikerna, anger att de utför någon form av tester för att garantera att smyckena inte innehåller någon av de begränsade metallerna. I huvudsak handlar det om nickeltester som utförs av butikerna själva med hjälp av apotekets nickeltest. Två företag anger dock att de gör tester i form av analyser, dels i tillverkningen/fabriken dels med hjälp av en guldsmed.

⁹ Frågan var utformad på ett sådant sätt att företag kunde ange flera svar (t.ex. att de arbetar med både skriftliga avtal och kräver in dokumentation).

Trots att drygt hälften av butikerna inte ställer några krav på sina leverantörer så är det 53 procent som anger att de har specifika krav på att vissa ämnen inte får förekomma i deras smycken. Det handlar i huvudsak om att smyckena ska vara nickelfria men några anger även att de inte vill ha smycken med bly, kvicksilver eller kadmium. Det är oklart hur dessa krav formuleras eller om det är mer en önskan från butikerna än faktiska krav som ställs vid inköp.

3.1.4 Medlemskap i branschorganisation

Av butikerna som kommunerna besökte så tillhörde 47 procent en branschorganisation, 46 procent gjorde det inte och 7 procent svarade att de inte visste. Av de svar som inkommit framgår att det inte finns någon utpekad branschorganisation för ”smyckesförsäljare/smyckesleverantörer”. De flesta som var med i någon förening var med i Svensk handel. Två butiker nämnde att de var med i en organisation som heter ”Smycken och klockor”. Majoriteten av butikerna upplevde att de inte fått någon hjälp eller information kring regelverket för metaller i smycken.

3.2 Kemikalieinspektionens besöksinspektioner – kunskapen hos importörer och tillverkare

Kemikalieinspektionen kontrollerade sammanlagt 96 primärleverantörer varav 28 företag fick inspektionsbesök. Övriga 68 företag kontrollerade Kemikalieinspektionen brevledes. Av de företag som Kemikalieinspektionen besökte var 18 stora landsomfattande smyckes- och modekedjor. Övriga var främst stora importörer och några var tillverkare. Statistik från besöksinspektionerna finns sammanfattade nedan¹⁰. Från de övriga kontrollerna (dvs. brevinspektionerna) finns ingen sådan statistik.

¹⁰ Resultatet är hämtat från de checklistor som Kemikalieinspektionens inspektörer utgick från vid inspektionerna

Kunskap och rutiner hos besökta importörer och tillverkare (28 företag)

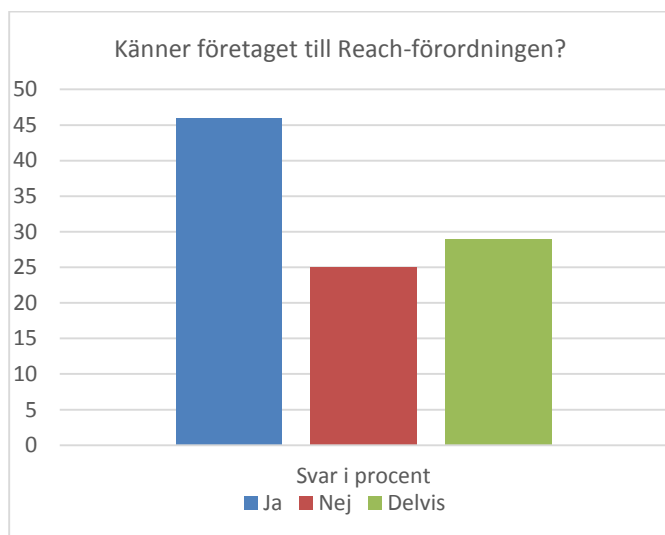
En majoritet av företagen kände till reglerna om nickel, kadmium och bly i smycken.

Drygt en tredjedel av företagen saknade någon form av skriftligt avtal med sina leverantörer.

Knappt en tredjedel gjorde inga egna stickprovskontroller.

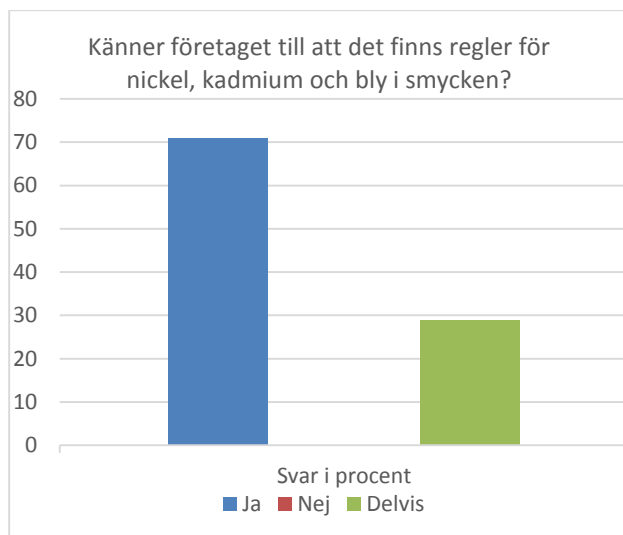
3.2.1 Kunskap om Reach - förordningen

På frågan om företaget känner till Reach-förordningen så var det 13 företag (46 procent) som gjorde det, sju företag (25 procent) som inte kände till förordningen och åtta (29 procent) som delvis kände till den.

3.2.2 Känner företaget till att det finns regler för nickel, kadmium och bly i smycken?

Av Kemikalieinspektionens inspektioner så angav 20 av 28 (71 procent) att de kände till reglerna för kadmium, bly och nickel i smycken. Övriga åtta företag (29 procent) kände delvis till regelverket, de hade i huvudsak hört talas om nickelbegränsningen men inte begränsningen om bly eller kadmium. Det var inget företag som inte kände till någon begränsning alls.

3.2.3 Hur säkerhetsställer företaget att smyckena som de köper in följer reglerna om nickel, kadmium och bly? ¹¹

I huvudsak arbetar företagen med skriftliga avtal, dokumentation och egna tester.

I begreppet ”egna tester” ligger såväl tester med apotekets nickeltest som att låta testa på laboratorier i tillverkningslandet eller i Sverige. I huvudsak är det stickprovskontroller som görs av utvalda delar av sortimentet. 19 av de 28 besökta företag använde sig av egna tester. Fyra företag sade sig ha tillgång till en XRF som de använder för att antingen testa samtliga smycken eller utföra stickprovskontroller med. Ytterligare ett företag anger att de planerar att hyra en XRF för framtida stickprovskontroller.

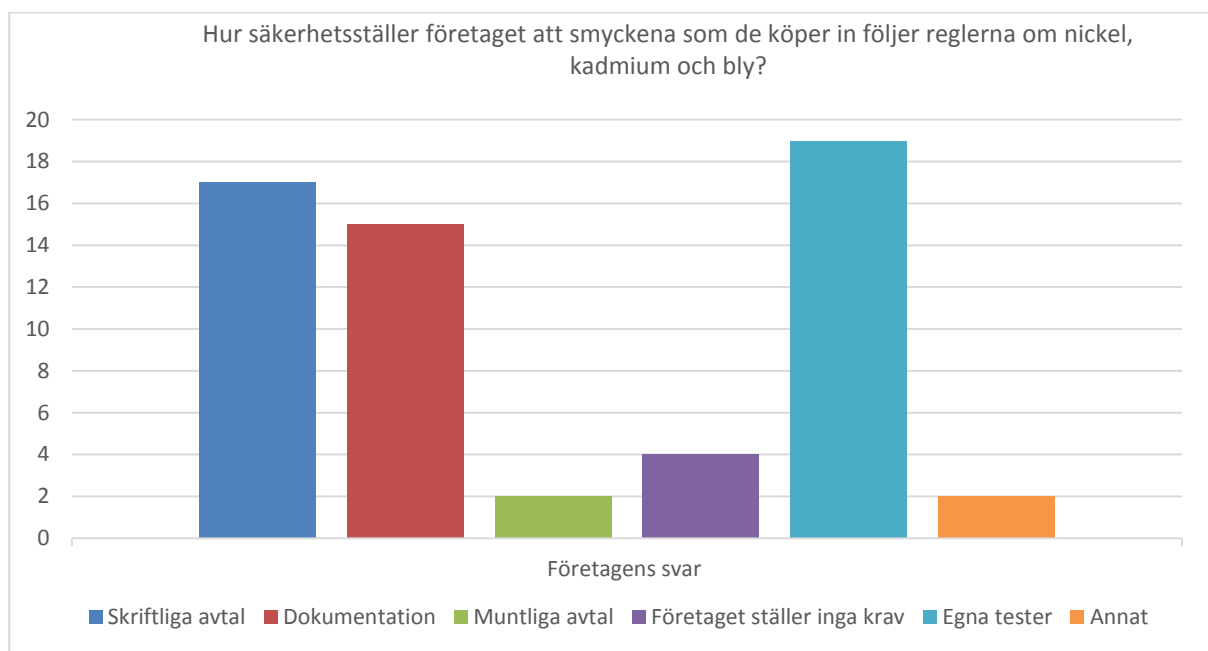
Utformningen av kemikaliekraven i de skriftliga avtalen varierar. Bland de företag som hade skriftliga avtal (17 stycken) var det vanligt med någon form av restriktionslista där det finns specifika krav gällande vissa tungmetaller i smycken. Några företag anger endast att leverantören ska följa Reach eller gällande EU-lagstiftning. Ett företag hade utarbetat avtal i samband med att Kemikalieinspektionen kontaktat dem. Tidigare hade det inget avtal som specificerade reglerna avseende tungmetaller i smycken.

15 företag sade sig begära någon form av dokumentation från sina leverantörer. Det kan röra sig om exempelvis materialdeklarationer på ingående delar av smyckena och/eller analyser som tillverkaren låtit utföra av smyckena.

Endast två företag säger sig ha muntliga avtal. Dock har båda företagen börjat arbeta mer med skriftliga avtal som komplement.

Fyra företag uppgav att de litar på sina leverantörer och inte ställer några krav. Två av dessa företag har sina moderbolag som huvudleverantör (i Norge respektive Tyskland). Moderbolagen ställer dock skriftliga krav på leverantörerna och där specificeras regelverket kring smycken. Övriga två företag som uppgav att de inte ställer krav utan litar på sina leverantörer menade att de från och med inspektionstillfället kommer att börja arbeta med att ta fram någon form av rutin och avtal för att börja ställa krav på sina leverantörer.

¹¹ Frågan var utformad på ett sätt att företag kan ange flera svar (t.ex. att de arbetar med både skriftliga avtal och kräver in dokumentation).

3.2.4 Medlemskap i branschorganisation

Av leverantörerna var det 12 (43 procent) som var medlemmar i någon branschorganisation. I huvudsak nämndes Svensk handel och Presentgrossisternas företagareförening (PUFF). 14 företag (50 procent) var inte medlem i någon förening. Dock var några av dessa med i Swereas miljögrupp (Textilimportörerna) samt i branschdialoger som Kemikalieinspektionen ordnar.

Liksom butikerna som kommunerna inspekterat anger företagen som Kemikalieinspektionen besökte att de inte fått information från branschorganisationen vad gäller reglerna kring tungmetaller i smycken.

3.3 Kemikalieinspektionens brevinspektioner

I samband med kommunernas inspektioner så fick Kemikalieinspektionen kontaktuppgifter till smyckesleverantörer som Kemikalieinspektionen inte tidigare haft kontakt med i projektet. De flesta var importörer och vissa av dem levererade smycken till ett stort antal butiker i Sverige. Kemikalieinspektionen startade under hösten ärenden mot de leverantörer som sålt smycken som överskred gränsvärdet avseende nickel, bly, kadmium eller kvicksilver. Det var sammanlagt 68 leverantörer. Företagen fick via brev ("Tillfälle till yttrande") allmän information om regelverket men också information om vilka av de smycken som de tillhandahållit som blivit analyserade och resultatet av analyserna. De fick bland annat redovisa vilka åtgärder de tänkte vidta för de smycken som inte uppfyllde kraven och vilka datum som smyckena importerades till EU alternativt tillverkades inom EU. Datumen var viktiga eftersom de visade på om smyckena omfattades av reglerna eller inte.

Samtliga leverantörer som sålt smycken som inte uppfyllde regelverket meddelade att de vidtagit åtgärder i samband med brevinspektionen och att de dragit tillbaka smyckena från sina kunder.

3.4 Förekomsten av bly, kadmium och nickel i de analyserade smyckena

Kommunerna köpte tillsammans in 952 smycken och Kemikalieinspektionen kontrollerade 210 smycken under de egna besöksinspektionerna, vilket blir totalt 1162 kontrollerade smycken. Kemikalieinspektionen testade först smyckena med XRF-instrument och skickade sedan 434 delar från 263 smycken vidare på extern laboratorieanalys på grund av misstänkt för höga nivåer av kadmium, bly och kvicksilver alternativt nickelavgivning. De smycken som fått positivt resultat i och med nickeltest skickades också för analys.

Det var dock betydligt fler smycken som enligt XRF-screeningen innehöll bly eller kadmium men eftersom det var känt att smyckena var utsläppta på marknaden före reglerna trädde i kraft omfattas de inte av lagstiftningen. Därför skickades de inte heller vidare på extern analys. Många smycken hade stenar av glas (glitterstenar, strass) som enligt XRF-testningen innehöll höga halter bly. Dessa delar skickades inte iväg på extern analys eftersom det kan röra sig om ett undantag i lagstiftningen, se avsnitt 5.2.

Förekomsten av bly, kadmium och nickel

Mer än 211 smycken (18 procent) innehöll för höga halter bly eller kadmium eller avgav för hög halt nickel.

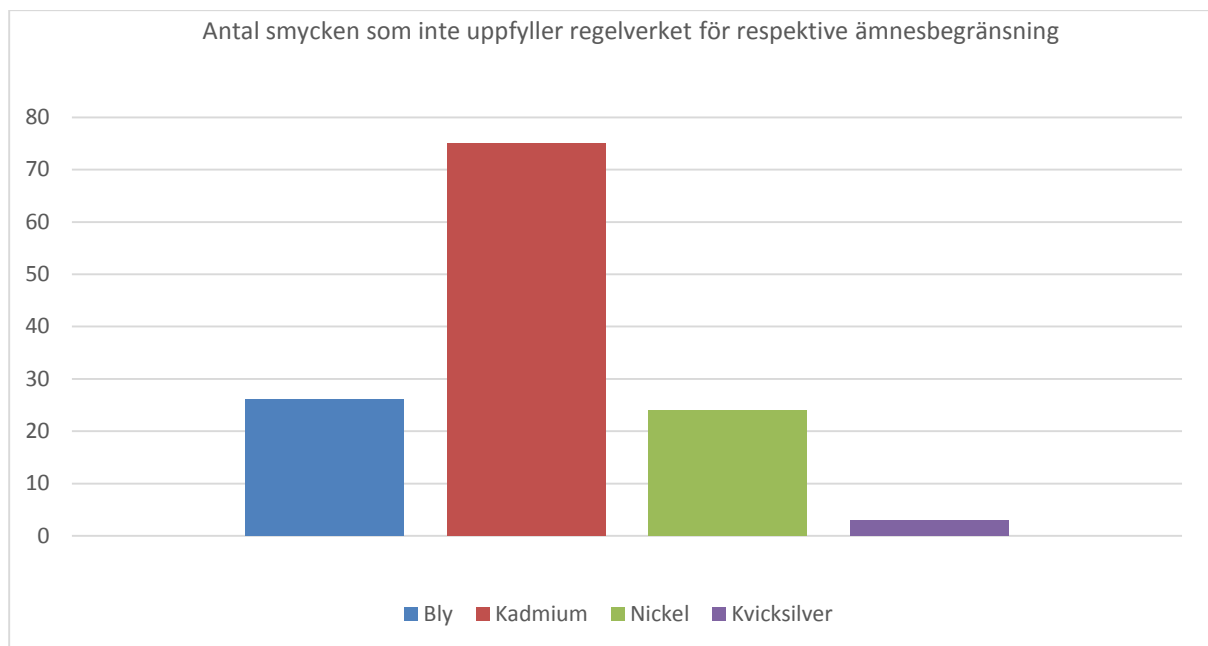
125 av smyckena (11 procent) hade importerats efter att reglerna trädde i kraft och var därför otillåtna att sälja.

Det vanligaste felet var för hög halt bly eller kadmium.

Bland de smycken som skickades på laboratorieanalys så innehöll 211 smycken (18 procent av alla smycken som kontrollerades i projektet) kadmium, bly eller kvicksilver över gränsvärdena eller avgav för hög halt nickel. Det vanligaste var för höga blyhalter (113 stycken) följt av för höga kadmiumhalter (106 stycken). För hög nickelavgivning var betydligt mindre vanligt (25 stycken). Tre smycken innehöll kvicksilver i låga halter. Vissa av smyckena överskred flera av de olika ämnenas gränsvärden.

Halterna bly respektive kadmium var oftast höga i smyckena, upp till cirka 80 procent för bly respektive cirka 40 procent för kadmium. De smyckedelar som innehöll mest bly och kadmium var så mjuka att det gick mycket lätt att bryta sönder dem.

Leverantörerna importerade 125 av de 211 smyckena (11 procent av alla smycken som kontrollerades i projektet) efter att reglerna trätt i kraft och dessa var därmed var otillåtna att sälja. Av dessa 125 smycken som inte följde regelverket så var det 24 stycken som inte uppfyllde kraven avseende nickel. Detta kan jämföras med 26 stycken som inte uppfyllde kraven avseende bly, 75 stycken som inte uppfyllde kraven avseende kadmium och tre stycken som inte uppfyller kraven avseende kvicksilver. Att det endast var 26 stycken smycken som inte följde blyregeln men betydligt fler som enligt analys innehåller höga halter bly kan förklaras med att blyregeln endast gäller för smycken som är utsläppta på marknaden efter 9 oktober 2013.

I vissa typer av smyckesdelar var det vanligare att det förekom höga halter bly eller kadmium än i andra. Bland annat var det vanligt att metallbrickor med företagens logotype stansad i innehöll bly. Smyckesdelar som formats eller stansats mönster i på något sätt, t.ex. som en blomma eller dylikt kunde också innehålla bly eller kadmium.

4 Åtgärder vid överträdelse

Samtliga företag som Kemikalieinspektionen varit i kontakt med och som sålt smycken som inte följde reglerna har själva vidtagit åtgärder i samband med att de fått veta analysresultatet. Företagen har stoppat försäljningen och i de flesta fall även dragit tillbaka smyckena från sina (yrkesverksamma) kunder. Kemikalieinspektionen har inte behövt fatta något beslut om saluförbud.

Information som Kemikalieinspektionen fått från kommuninspektörer via e-post och telefon tyder på att även företag i butiksledet varit snabba och själva vidtagit åtgärder så snart de fått veta att smycken de sålt inte uppfyller gällande lagstiftning. Om en butik valt att fortsätta sälja ett smycke trots att de fått vetskap om att det inte uppfyller gällande regler kan tillsynsmyndigheten besluta om saluförbud.

Åtgärder vid överträdelser

Företagen har frivilligt upphört med försäljningen av otillåtna smycken.

Leverantörerna har återkallat smyckena från de butiker som köpt smyckena.

Tillsynsmyndigheterna har lämnat in anmälningar till miljöåklagare.

Kemikalieinspektionen har gjort anmälningar till det elektroniska EU-nätverket RAPEX.

Samtliga företag (såväl butiker som leverantörer) som sålt smycken som inte uppfyller regelverket, har anmälts till miljöåklagare för misstanke om miljöbrott. Tillsynsmyndigheterna är skyldiga att göra en anmälan enligt miljöbalken¹². En anmälan ska göras för såväl de butiker som de importörer som tillhandahållit smycken som inte följer reglerna om nickelavgivning eller innehåll av bly, kadmium eller kvicksilver. Kemikalieinspektionen har anmält 41 företag som importerar eller tillverkar smycken till miljöåklagare. Kemikalieinspektionen har inte begärt in uppgifter från kommunerna om hur många företag som de anmält men har under projektets gång meddelat samtliga kommuner som inspekterat butiker som sålt smycken som inte uppfyllde regelverket att de ska gå vidare med åtalsanmälan. Kemikalieinspektionen förutsätter således att samtliga butiker som sålt smycken som inte uppfyller gällande regelverk har anmälts till miljöåklagare om inte annan information har getts av kommunerna.

Kemikalieinspektionen har gjort RAPEX-anmälningar för de smycken som inte följde reglerna. RAPEX¹³ är ett elektroniskt system där medlemsländer i EU och EU-kommissionen får uppgifter om farliga produkter som upptäckts i ett medlemsland. Uppgifter som publiceras är bland annat fotografier på produkterna, tillverkare och leverantör samt vilka regler som överträtts.

5 Diskussion

5.1 Orsaker till de höga halterna bly och kadmium i smycken

Resultatet av smyckesanalyserna visar att minst 211 smycken (18 procent av alla smycken som kontrollerades i projektet) innehöll kadmium, bly eller kvicksilver över gränsvärdet alternativt avgav för hög halt nickel. Vi vill dock lyfta fram att det var betydligt fler smycken som innehöll bly eller kadmium enligt XRF-screeningen men eftersom det redan då var känt att dessa var importerade innan reglerna trädde i kraft så skickades de inte vidare på laboratorieanalys.

Att kadmium och bly finns i smycken beror på att metallerna har egenskaper som passar sig bra för den typen av varor. Båda metallerna ger tyngd åt smyckena och gör metallen mjuk och lätt att forma. De smyckesdelar som hade högst halter av bly eller kadmium var så mjuka att de var lätta att bryta sönder.

Båda metallerna kan också finnas i smycken som föroreningar. Det kan bero på att metall från andra varor har återanvänts eller för att ämnena förekommer naturligt i jordskorpan tillsammans med andra metaller, till exempel zink. Då handlar det om betydligt lägre halter än vad som fanns i de smycken som analyserades i projektet.

5.1.1 Reglerna för bly och kadmium är relativt nya

Att för höga halter av bly och kadmium är betydligt vanligare än för hög nickelavgivning skulle kunna förklaras av att reglerna avseende nickel funnits betydligt längre tid, sedan år 2000. Sammanställningen av svaren från inspektionerna visar också att de flesta företag har vetskap om och ställer krav på sina leverantörer att följa ”nickelregeln” men inte alltid reglerna som gäller för kadmium och bly i smycken.

¹² Se miljöbalken 26 kap 2§ *Tillsynsmyndigheten skall anmäla överträdelser av bestämmelser i balken eller i föreskrifter som har meddelats med stöd av balken till polis- eller åklagarmyndigheten, om det finns misstanke om brott.*

¹³ http://ec.europa.eu/consumers/safety/rapex/index_en.htm

De regler som begränsar kadmium och bly i smycken har varit i kraft sedan 10 december 2011 respektive 9 oktober 2013. Reglerna gäller endast smycken som släpps ut på EU-marknaden för första gången efter dessa datum. Detta innebär att smycken som har tillverkats inom EU eller importerats till EU innan dessa datum får fortsätta säljas fast de innehåller kadmium och/eller bly i halter som överskrider gränsvärdena.

När kommunerna frågade butikerna om datum för utsläppande på marknaden var det ofta svårt för butikerna att få dessa uppgifter från sina leverantörer. I många fall fick kommunen eller Kemikalieinspektionen gå vidare och kontakta leverantören direkt och begära in uppgifter om datumen.

Resultaten från analyserna tyder på att det även några år efter reglerna har trätt i kraft finns många smycken till försäljning som innehåller kadmium respektive bly över gränsvärdena men som inte omfattas av reglerna.

5.1.2 Okunskap, låga krav på leverantörer och få stickprovskontroller

Den vanliga förekomsten av de begränsade metallerna kan också förklaras av att företag som säljer smycken har varit dåliga på att ställa krav på sina leverantörer. Detta kan i sin tur många gånger bero på otillräckliga kunskaper om vilka regler som gäller och vilket ansvar man som företag har för att sälja säkra produkter.

Drygt hälften av butikerna uppgav att de inte ställde några krav alls på sina leverantörer. Av de butiker som ställde krav var det vanligast att man hade muntliga överenskommelser med sina leverantörer.

Det vanligaste sättet som importör eller tillverkare ställde krav på var genom skriftliga avtal och/eller krav på dokumentation. Innehållet i avtalen kan se olika ut och kraven som ställs specificeras mer eller mindre utförligt. Flera företag uppgav även att de gör någon form av egna tester/analyser.¹⁴

Det kan diskuteras vad som ingår i begreppet ”dokumentation” samt ”egna analyser/tester”. Svaren från företagen visar att ”dokumentation” bland annat kan vara detsamma som testrapporter som tillverkaren låter göra eller materialdeklarationer av ingående smyckesdelar. I begreppet ”egna tester” ryms såväl tester som företaget låter göra på laboratorier som tester med hjälp av apotekets nickeltest. Vanligen är det stickprover som görs på utvalda smycken i större partier.

Fast det var flera importörer/tillverkare som sade sig ställa krav på att smyckena inte skulle innehålla nickel, bly eller kadmium, så visade sig att några av deras smycken ändå överträdde bestämmelserna. Detta gör det tydligt att det inte alltid räcker med avtal utan man kan behöva göra uppföljande stickprov. En del företag gör detta själva (exempelvis genom XRF-screening), eller börjar numera kräva testrapporter från leverantörerna i tillverkningsländerna.

Resultatet av inspektionerna ute i butik visar att det finns en utbredd okunskap om gällande lagstiftning avseende tungmetaller i smycken. Endast en tredjedel av de cirka 500 butiker som

¹⁴ Observera att företag kan ha svarat ja på flera av alternativen, dvs. samma företag kan ha angivit att de ställer skriftliga krav, kräver dokumentation och utför stickprovskontroller.

kommunerna besökte sade sig känna till smyckesbegränsningarna i Reach-förordningens bilaga XVII. Cirka hälften känner delvis till reglerna och övriga känner inte till reglerna alls. Den begränsning som de flesta känner till är nickelbegränsningen, reglerna för kadmium och bly är mindre kända. Enligt resultatet från Kemikalieinspektionens besöksinspektioner är vetenskapen om regelverket kring smycken högre hos leverantörerna. Här var det 71 procent (20 företag) som sade sig känna till reglerna för kadmium, bly och nickel i smycken. Övriga 29 procent (åtta företag) kände delvis till regelverket, även de hade i huvudsak hört talas om nickelbegränsningen men inte begränsningen om bly eller kadmium.

En större kännedom om gällande lagstiftning möjliggör i högre grad en ökad kontroll och ett högre kravställande vid inköp av smycken. Även om importörer och tillverkare kan tyckas ha det största ansvaret så kan butiker påverka genom god kunskap och kravställande. Butiker som ställer krav gör även leverantörer medvetna om vilka regler som gäller. Med andra ord kan kunskap spridas underifrån och upp i leverantörsledet och påverka aktörer högre upp i kedjan som i sin tur kan ställa krav och påverka tillverkare i andra länder.

Det är många företag som anser att regelverket kring kemikalier i varor är svårt och företag i projektet har uttryckt en önskan om att myndigheter ska bli bättre på att sprida information om gällande lagstiftning till berörda aktörer i god tid innan reglerna börjar gälla. Sådan information finns på Kemikalieinspektionens hemsida men för att företagen ska ta del av den måste de själva söka informationen.

Ett annat sätt att sprida information är att ta hjälp av branschorganisationer, något som visat sig vara positivt i projekt som Kemikalieinspektionen tidigare bedrivit. Som exempel kan nämnas projekt då kemikalier i leksaker respektive golv kontrollerats och Kemikalieinspektionen tog hjälp av Leksaksbranschen respektive Golvbranschen för att sprida information. För försäljare av smycken finns det dock ingen utpekad branschförening vilket gör det svårt att nå ut med information till smyckeshandlare den vägen. De flesta företag som var med i någon branschförening (cirka hälften av alla de som besöktes) uppgav att de inte fått information om kemikalielagstiftning den vägen. Det kan bero på att såväl PUFF som Svensk handel är föreningar/organisationer med medlemmar som återfinns i flera olika branscher. Att skicka ut riktad information om reglerna för kemikalier i smycken är möjligen inget dessa föreningar prioriterar då informationen endast berör en mindre andel av deras medlemmar. Det bör dock nämnas att Svensk handel har tagit fram en broschyr ”Råd om farliga kemikalier i varor” med information om regelverket kring kemikalier i varor, dock inte specifikt smycken.

Ytterligare ett sätt att informera företag om gällande regelverk är att utföra inspektioner vilket skett i detta projekt. Genom att ett stort antal kommuner ihop med Kemikalieinspektionen arbetat tillsammans i projektet har cirka 600 företag kontaktats av behörig tillsynsmyndighet. Företagen har fått information om gällande lagstiftning såväl muntligen vid besökstillfället som skriftligen via faktablad och brevinspektioner. Förhoppningen är att informationen kommer att leda till att företag börjar ställa hårdare krav på sina leverantörer samt arbeta mer uppföljande, exempelvis genom stickprovskontroller.

Även om informationsspridning är något som myndigheter ska, vill och jobbar på att förbättra så är det viktigt att poängtera att ansvaret för att följa gällande regelverk och sälja säkra varor ligger på företagen som tillhandahåller dessa. I detta ansvar ligger även en skyldighet att eftersöka information samt ställa krav på leverantörer.

5.1.3 De stora tillverkningsländerna har andra regler

Reglerna i Reach-förordningen gäller smycken som släpps ut på EU-marknaden, med andra ord så kan smycken som inte får säljas i EU vara tillåtna att sälja i andra länder. Av de smycken som kontrollerades i projektet tillverkas majoriteten i Kina men även i länder som Thailand och Indien. Eftersom dessa länder inte har samma regler som EU så är det viktigt att importörer av smycken försäkras sig om att de smycken man köper följer EU:s regelverk.

5.2 Bly i glasstenar

Vid XRF-testningen upptäckte Kemikalieinspektionen att många glasstenar på smycken innehåller bly i relativt höga halter. I lagstiftningen undantas bly i kristallglas, vilket innebär att smyckesdelar gjorda av kristallglas får innehålla bly. För att glasstenarna ska vara undantagna regeln måste de uppfylla kriterierna i EU-direktivet om kristallglas 69/493/EG. Vid kontakt med några av de större importörerna var kännedomen om detta väldigt låg. Endast ett fåtal företag kunde redovisa testrapporter som visade att glasstenarna i deras smycken var en av de sorternas kristallglas som definieras i EU-direktivet. Det krävs ganska avancerade tester för att avgöra om ett glas uppfyller definitionerna av kristallglas och analyser av detta slag hade Kemikalieinspektionen ingen möjlighet att göra i detta projekt. Kemikalieinspektionen valde i detta projekt att inte gå vidare med externa analyser av glasstenar utan skickade istället ut ett informationsbrev till leverantörerna med information om reglerna och uppmaning att de själva skulle undersöka hur det förhöll sig med deras smycken. Även kommunerna fick denna information för vidare spridning till de företag som de hade inspekterat (se bilaga 7.1).

Även om bly i glasstenar kan vara undantaget regeln om bly i smycken så skulle det kunna innebära risker för hälsa och miljö i de fall blyet inte är så hårt bundet i glaset och när glasstenarna så småningom hamnar i avfallsledet.

5.3 Kvicksilver i smycken

I tre av de kontrollerade smyckena fanns kvicksilver i låga halter (cirka 0,01-0,02 procent). Detta var ett oväntat fynd och någon förklaring till förekomsten har inte gått att få. Möjligen kan det röra sig om föroreningar från metallegeringar/ spill som använts i produktionen.

5.4 Åtalsanmälningar

De företag som sålt smycken som inte uppfyller regelverket, har anmälts till miljöåklagare för misstanke om miljöbrott, detta i enlighet med kraven i miljöbalken¹⁵. Kemikalieinspektionen

¹⁵ Se miljöbalken 26 kap 2§ *Tillsynsmyndigheten skall anmäla överträdelse av bestämmelser i balken eller i föreskrifter som har meddelats med stöd av balken till polis- eller åklagarmyndigheten, om det finns misstanke om brott.*

och kommunerna är skyldiga att anmäla såväl butiker som importörer. Tillsynsmyndigheterna lämnar in de uppgifter som finns i ärendet ihop med en beskrivning av ärendegången och regelverket. Det är miljöåklagaren som sedan avgör om en förundersökning ska inledas i ett ärende eller inte och väger då bland annat in graden av oaktsamhet och uppsåt. Åklagarmyndigheten brukar sedan meddela sitt beslut till myndigheterna.

Enligt uppgifter som inkommit från några kommuninspektörer så finns det kommuner som arbetar något annorlunda vad gäller åtalsanmälningar. I samstämmighet med åklagarmyndigheten har de kommit fram till en praxis att först ringa och redogöra för ärendet för åklagaren. Denne gör därefter en bedömning om en skriftlig åtalsanmälan ska skickas in eller inte. Genom detta arbetssätt sparar både åklagare och inspektörer tid i de fall som åklagaren anser att det är tydligt att förundersökning inte kommer att inledas. Denna praxis gäller dock inte för samtliga åklagarmyndigheter runt om i Sverige utan vissa åklagare vill alltid ha in skriftlig anmälan.

5.5 Formen samverkansprojekt mellan kommunerna och Kemikalieinspektionen

Genom att samverka har Kemikalieinspektionen tillsammans med de deltagande kommunerna kontrollerat cirka 600 företag som tillhandahåller smycken och över 1000 smycken har analyserats. Resultatet av dessa inspektioner och analyser har bidragit till att ge en samlad bild av smyckesbranschen i Sverige. En sådan nulägesbild hade inte varit möjlig att åstadkomma för en enskild myndighet. Samtliga medverkande myndigheter har bidragit till att samla ihop en större mängd data samt nå ut till företag och sprida information brett, sett ur ett geografiskt perspektiv och till typen av företag.

Även för företagens del finns det en vinst med att myndigheter samverkar. Idag är tillsynsansvaret uppdelat mellan kommuner och Kemikalieinspektionen vad gäller kemikalier i varor. Även om lagstiftningen är densamma kan inspektörer ha olika infallsvinklar och fokus vid en inspektion vilket i sin tur kan medföra att inspekterade företag känner sig olika behandlade beroende på vilken tillsynsmyndighet som utför inspektionen. Genom att arbeta i samverkansprojekt ökar möjligheterna till likabehandling. I projektets uppstartsfas höll Kemikalieinspektionen utbildningar för de deltagande inspektörerna och arbetade fram underlag såsom checklistor, faktablad etc. som samtliga inspektörer i projektet sedan använt sig av. Detta har gjort att samtliga inspekterade företag fått en mer likartad bedömning och kontroll.

Alla deltagande kommuner har fått möjlighet att svara på en enkät om vad de tyckte om projektet. 82 av 98 kommuner svarade. Kommunerna har i stor utsträckning svarat att de haft mycket stor nytta av såväl det skriftliga material som Kemikalieinspektionen tagit fram som den information de fått via projekthemsidan och vid uppstartsmötet. Även möjligheterna att ställa frågor och få vägledning via mail och telefon har kommunerna upplevt varit till stor nytta.

5.6 Uppdelning av tillsynsansvar

Uppdelningen av tillsynsansvaret för kemikalier i varor har beskrivits ovan i avsnitt 1.4.3 och innebär i princip att kommunerna kan ha tillsyn på företag som säljer varor i detaljhandeledet. Det finns dock en ”begränsning”, enligt miljötillsynsförordningen har kommunerna nämligen endast befogenhet att göra inspektioner hos sådana företag som köper varor från andra svenska leverantörer. Om en butik både importerar varor själva och köper av svenska

leverantörer så kan kommunerna bara ha tillsyn på de varor som butiken köper av de svenska leverantörerna. Kommunerna måste därför alltid vara noggranna med att ta reda på detta för varje vara de vill ställa frågor kring eller låta analysera.

Under projektet rapporterade många kommuner att det var svårt att hitta butiker vid sidan av de större kedjorna som inte var primärleverantörer eftersom många företag i detaljhandelsledet själva köper in smycken från företag i andra länder. Oäkta smycken verkar vara en vara som är relativt enkel att importera själv, till exempel från Asien, troligen på grund av det låga priset och att det rör sig om ganska små föremål som är enkla att transportera. Det finns även många små företag som har egen tillverkning, antingen genom att de smider själva eller att de köper in smyckesdelar som sätts ihop till färdiga smycken. Dessa företag räknas som primärleverantörer och faller under Kemikalieinspektionens tillsynsansvar.

Konsekvenserna av uppdelningen blir att det är väldigt många företag, även mindre butiker, som endast Kemikalieinspektionen har befogenhet att inspektera. Företagen är inte skyldiga att anmäla sin verksamhet och det finns därför inte något register där de listas. Som central tillsynsmyndighet utan något register att gå efter är det svårt för Kemikalieinspektionen att nå ut till alla dessa företag med kontroller och information. De kommunala inspektörerna som har bättre lokalkännedom har en större möjlighet att göra effektiva kontroller, men hindras av miljötillsynsförordningens uppdelning av tillsynsansvar. Det kan även vara resurskrävande för kommunerna att förbereda inspektioner när det vid senare kontakt med företaget visar sig att de är primärleverantörer och alltså endast ska kontrolleras av Kemikalieinspektionen.

I många fall vore det därför enklare och mer effektivt om Kemikalieinspektionen kunde lägga resurser på att kontrollera stora företag med en bred spridning över landet medan kommunerna kunde fokusera sin tillsyn på mindre, lokala aktörer, oavsett om dessa är primärleverantörer eller inte. Den problematik som vi beskriver ovan har även märkts vid kontroller av andra varugrupper, till exempel leksaker och plastvaror.

6 Slutsats

Ett av syftena med projektet var att göra en omfattande kontroll av farliga metaller i oäkta smycken och av företag som säljer smycken i stora delar av landet. Vidare var förhoppningen att projektet skulle resultera i minskade risker för konsumenter och för miljön. Vi på Kemikalieinspektionen anser att vi tillsammans med deltagande kommuninspektörer har uppnått detta syfte.

Resultatet av projektet visar att det finns ett stort antal smycken som tillhandahålls på den svenska marknaden som innehåller bly, kadmium eller avger nickel i halter över de gränsvärden som finns i Reach-förordningen. I många fall kan det handla om leveranser av smycken som importerades innan reglerna började gälla och då är de inte otillåtna att sälja.

I projektet har vi ihop med kommunerna analyserat sammanlagt 1162 smycken och inspekterat cirka 600 företag. De smycken som inte uppfyller gällande regelverk har butikerna tagit bort från sortimentet och i många fall har de återsänts till leverantören för destruktion. Flera butiker har dessutom valt att ta bort sådana smycken som innehöll för höga halter av de reglerade metallerna trots att de importerats innan reglerna började gälla och därmed inte är otillåtna att sälja. Leverantörerna har återkallat smycken från sina yrkesmässiga kunder som de sålt de otillåtna smyckena till. Bland dessa finns ytterligare butiker än de som kommunerna inspekterade.

Kommunerna respektive Kemikalieinspektionen har kontaktat såväl de butiker som sålt smyckena som deras leverantörer. Vid besöksinspektioner har företagen fått redogöra för hur de arbetar för att följa lagkraven avseende innehåll av bly, kadmium och nickel i smycken. Det är tydligt att många företag som säljer smycken hittills har saknat kunskap om gällande regelverk kring nickel, bly och kadmium i smycken samt övriga regler i Reach-förordningen¹⁶. Samtliga inspekterade företag har försetts med information och många har uppgett att de från och med nu kommer att arbeta med att förbättra kravställande vid inköp samt införa stickprovskontroller. Detta för att minska risken för att de smycken som de säljer innehåller skadliga och förbjudna ämnen.

Även de leverantörer som Kemikalieinspektionen kontaktade via brev har fått information om regelverket och analysresultatet för deras smycken samt fått redogöra för åtgärder.

Ytterligare ett syfte med projektet var att ge tillsynsvägledning till kommunala inspektörer inom området varutillsyn och att hjälpa kommunerna att komma igång med tillsyn av varor, ett nytt tillsynsområde för de flesta kommuner. 154 kommuninspektörer från cirka 100 kommuner har fått utbildning om varutillsyn vid de uppstarts dagar som Kemikalieinspektionen ordnade. Kemikalieinspektionen har försökt att ha flera informationskanaler öppna i projektet för att kunna ta emot och besvara frågor som kommer från kommunerna. Delvis har det funnits möjlighet att ställa frågor och läsa om projektet samt komma åt allt material via en projekthemsida där kommunerna kan logga in. Andra kanaler har varit telefonkontakt med projektledarna i projektet samt en särskild mailadress till Kemikalieinspektionen för frågor som rör just projektet Smycken i detaljhandeln. Ofta har kontakterna skett direkt med Kemikalieinspektionens inspektörer. Kemikalieinspektionen har även bjudit in några kommuninspektörer att medverka vid inspektion av företag som Kemikalieinspektionen inspekterat och som ligger belägna inom deras kommun.

Av enkätsvaren som Kemikalieinspektionen fått från kommunerna så framgår att kommunerna i stor utsträckning har haft mycket stor nytta av såväl det skriftliga material som Kemikalieinspektionen tagit fram som den information de fått via projekthemsidan och vid uppstartsmötet. Även möjligheterna att ställa frågor och få vägledning via mail och telefon har kommunerna upplevt varit till stor nytta.

¹⁶ Vid inspektionerna tog inspektörerna bland annat upp informationskravet i artikel 33 och ställde frågor till företagen om hur de arbetar för att uppfylla kravet. Det visade sig att kännedomen om Reach-förordningen var låg bland en stor andel av de företag som besöktes.

Det här projektet har tydligt visat att den ansvarsfördelning som finns idag för varutillsynen leder till att det finns många små, lokala företag som endast Kemikalieinspektionen har befogenhet att inspektera eftersom de är primärleverantörer. Kemikalieinspektionen har ingen möjlighet att kontrollera alla små företag och det vore därför önskvärt att även kommuner kan inspektera dessa.

Utifrån de erfarenheter som vi fått i det här projektet så har vi tagit fram några korta råd till företag som säljer smycken, se bilaga.

Slutsatser av projektet

Många smycken som finns i butiker och i hemmen innehåller bly och kadmium.

Samtliga smycken som inte följde reglerna har dragits tillbaka från marknaden.

Cirka 600 företag har fått bättre kunskap om reglerna för smycken.

154 kommuninspektörer från ca 100 kommuner har fått utbildning om varutillsyn och kommunerna anser att de haft stor nytta av Kemikalieinspektionens vägledningsmaterial.

Det vore önskvärt att även kommuner får inspektera små företag som är primärleverantörer.

7 . Bilagor

Bilaga 1: Information till företag om glitterstenar

Bilaga 2: Råd till företag

Bilaga 3: Faktablad kemikalier i smycken

Information om bly i "glitterstenar" på smycken

Bakgrund

Kemikalieinspektionen (KemI) och ett hundratal av Sveriges kommuner bedriver just nu ett projekt som fokuserar på farliga metaller i smycken. I projektet inspekteras företag som säljer smycken och bijouterier. I samband med inspektionerna görs även kemiska analyser av bly, kadmium och nickel i varuprover från företagen. Först testas smyckena med KemI:s XRF¹-instrument som ger en indikation på vilka ämnen ett material innehåller. Om instrumentet ger utslag på innehåll av bly, kadmium eller om ett nickeltest ger utslag skickas de delarna av smycket iväg på noggrannare analyser hos externt laboratorium.

KemI har hittills sett att det är vanligt med relativt höga halter bly i "glitterstenar" (glasstenar, strass och dylikt) men att det är svårt för företagen och för KemI att visa på om dessa omfattas av reglerna.

Vanligt med bly i glitterstenar

KemI har i dagsläget fått in och analyserat ett par hundra smycken och det vanligaste utslaget som XRF-instrumentet ger är bly. En del på smycken som ofta verkar innehålla bly är "glitterstenar" eller "strass" på ökta smycken. I reglerna finns ett undantag för kristallglas som uppfyller definitionen av kristallglas enligt EU-direktivet 69/493/EEG. Sådant "äkta" kristallglas får alltså innehålla bly. Även vissa ädelstenar (icke-syntetiska eller rekonstruerade ädelstenar och halvådelstenar) får innehålla bly och dessutom finns det undantag för vissa andra material.

Under projektets gång har KemI försökt undersöka vilka sorters glasstenar som är "äkta kristallglas" och alltså får innehålla bly, men det har visat sig svårt att på ett tillfredställande sätt fastställa om detta undantag gäller i de olika fallen. Det finns varken en etablerad certifiering eller enkelt tillämpbar metod för bestämning. Kontakt med företag inom branschen bekräftar detta.

Hur Kemikalieinspektionen tänker gå vidare i projektet

KemI har tagit beslutet att inte gå vidare med externa analyser på laboratorier i de fall då bly har hittats i "glitterstenar" i det här projektet. **KemI kommer inte att kräva säljstopp eller tillbakadragande av sådana smycken där bly misstänks finnas enbart i "glitterstenar" och detta kommer även kommuniceras till de kommuner som deltar i projektet. Naturligtvis kan företag vidta frivilliga åtgärder ändå.**

¹ X-Ray Fluorescence

Bly är otillåtet i annat glas än äkta kristallglas

Bly är ett ämne med välkända hälso- och miljöfarliga egenskaper och användningen av bly i varor ökar omsättningen i våra kretslopp. **Förekomst av bly i glasdelar av smycken som inte är "äkta kristallglas" är inte tillåten.** De företag som importerar eller tillverkar smycken har själva skyldighet att utreda vilken sorts glas deras "glitterstenar" innehåller och om materialet innehåller bly och därefter vidta åtgärder. KemI kommer att kontrollera att företagen gjort detta framöver.

Dessa får informationen

Detta informationsbrev skickas till alla företag som är leverantörer av smycken som kontrolleras i projektet. Brevet skickas även till de företag där inga farliga metaller har hittats. I de fall då KemI hittar farliga metaller över gränsvärdena kommer företaget att kontaktas.

Vid frågor, kontakta KemI via smid@kemi.se.

Med vänlig hälsning

Kemikalieinspektionen

Råd till företag som säljer oäkta smycken

Kemikalieinspektionen (KemI) har samlat information och råd som tar upp hur företag kan arbeta för att följa de regler som gäller innehåll av farliga metaller i smycken. Råden nedan är framtagna utifrån erfarenheter från tidigare tillsynsverksamhet på KemI. Råden är i första hand till för dig som importerar eller tillverkar smycken men även företag i butiksledet behöver vara medvetna om vilka regler som gäller och ställa krav på sina leverantörer.

Företagens ansvar

Företagen har ansvar för att produkter som sätts ut på marknaden följer de regelverk som finns. Det måste därför finnas kunskap i företaget om vad produkterna innehåller. I miljöbalken (1998:808) finns krav på att det inköpande företaget ska ha kontroll på vad som köps in samt skaffa sig den kunskap som behövs för att göra rätt produktval från hälso- och miljösynpunkt. Detta gäller för samtliga företag såväl tillverkare och importörer som distributörer.

Skaffa kunskap om reglerna

Företag som säljer smycken behöver bl.a. känna till följande:

Reach-förordningen

Reach (förordning nr 1907/2006) är den största EU-gemensamma lagstiftningen för kemiska produkter och kemikalier i varor. Observera att Reach-förordningen gäller *parallellt* med flera andra lagstiftningar.

Begränsade ämnen – bilaga XVII till Reach-förordningen

Användningen av ett ämne kan förbjudas eller begränsas om användningen medför oacceptabla risker. Ni som företag måste känna till vilka eventuella begränsningar som gäller för den typ av produkter som ni tillhandahåller. Reglerna som begränsar användningen av bly, kadmium och nickel i smycken finns i bilaga XVII till Reach-förordningen. Observera att bilagan även omfattar flera andra typer av produkter, så ni som säljer andra varor än endast smycken kan behöva gå igenom samtliga begränsningar och se om de berör ert företag. Gå igenom listan i bilaga XVII och se till att ha rutiner för att hålla er uppdaterade på eventuella förändringar i denna. Bilaga XVII går att hitta på KemI:s hemsida www.kemi.se/reach. Läs den ”konsoliderade” versionen för att se sammanställningen av regler och alla ändringar.

Ämnen ni måste informera om – artikel 33 i Reach-förordningen

Kandidatförteckningen (artikel 59 i Reach) är en lista över kemiska ämnen som kan medföra allvarliga effekter på människors hälsa eller miljön. Det handlar om ämnen som är cancerframkallande, kan skada arvsmassan, störa fortplantningen, är långlivade, kan ansamlas i miljön eller är giftiga. Identifieringen av ämnen som tas upp på kandidatförteckningen är en kontinuerlig process vilket innebär att nya ämnen förs upp successivt. Se Echa:s hemsida för senast uppdaterad version; <http://echa.europa.eu/sv/candidate-list-table>

Om en vara innehåller mer än 0,1 procent av ett ämne som finns upptaget på kandidatförteckningen, ska information om säker användning av varan lämnas av leverantören till mottagaren. Informationskravet gäller för alla led i distributionskedjan, alltså även för återförsäljare. Informationen ska åtminstone omfatta ämnets namn och ska lämnas till

yrkesmässigt verksamma kunder. Konsumenter, som ställer en fråga om kandidatlisteämnen i en butik, ska på begäran få motsvarande information inom 45 dagar. För er som företag innebär detta att ni måste se till att få information från er leverantör om någon av de produkter ni tillhandahåller innehåller ett ämne från kandidatförteckningen i halter över 0,1 viktprocent. Detta eftersom ni då har en skyldighet att informera era kunder om detta (utan att de efterfrågar informationen).

Mer information om regler

Vill ni söka mer information om regler som rör kemikalier i varor kan ni gå in på KemI:s webbplats (www.kemi.se, sök på kemikalier i varor). Där finns också ett faktablad om farliga metaller i smycken. Andra kunskapskällor kan vara branschorganisationer eller företag inom samma bransch. För fördjupad kunskap om Reach-lagstiftningen finns den europeiska kemikaliemyndigheten Echas webbplats (www.echa.eu). Genom att prenumerera på KemI:s nyhetsbrev går det att få uppdateringar om nya regler, tillsynsprojekt och annat som är på gång inom kemikalieområdet¹. Vissa konsultföretag har även tjänster där de erbjuder uppdaterade laglistor anpassade efter företagets behov.

Ställ krav på leverantörerna

Majoriteten av de företag KemI haft kontakt med berättar att de har åtminstone en leverantör tidigare i distributionskedjan. Det är vanligt att leverantörer finns i ett land utanför EU och därför inte lyder under samma lagstiftning som företag inom EU. Det är därför viktigt att kommunicera krav på kemikalieinnehåll och information tydligt till dessa leverantörer. Ett sätt att göra detta på är att integrera kemikaliekraven med övriga kvalitetskrav. På detta sätt blir även inköpsfunktionerna på företaget involverade i de fall där kemikaliearbetet är skilt från inköpsavdelningen.

KemI har i sin tillsyn stött på flera varianter av avtal med leverantörer gällande efterlevnaden av kraven i Reach-förordningen. I några fall är avtalen väldigt generella och specificerar inte i detalj vad de innebär. Exempel är intyg eller avtal där leverantören ska skriva på att de ”uppfyller Reach” eller ”följer EU-lagstiftningen”. Eftersom särskilt Reach-förordningen innehåller många olika delar borde ett sådant avtal kompletteras med en bilaga som beskriver kraven i detalj. Att arbeta med specificerade avtal kan vara en lösning för att säkerställa att ni får säkra produkter och tillgång till rätt information från era leverantörer. Det finns dock ingen mall för hur sådana avtal ska utformas och i Reach-lagstiftningen finns inga krav på hur kommunikationen mellan företag ska se ut. Det är viktigt att komma ihåg att även om ni har avtal med era leverantörer så friskrivs ni inte från ansvaret att varornas innehåll ska följa lagstiftningen.

I vissa fall kan det vara relevant att kräva att leverantören låter utföra tester hos ett externt laboratorium och redovisar resultaten. Detta kan till exempel vara aktuellt för ”riskvaror”, när ny leverantör anlitas eller när en varas utformning ändras.

¹ www.kemi.se → Publikationer → Nyhetsbrev och pressmeddelanden

Om en vara innehåller mer än 0,1 viktprocent av ett ämne på kandidatförteckningen ska yrkesmässiga kunder automatiskt få information om detta. För att kunna uppfylla detta krav krävs det att ni som säljer varor har fått denna information från era leverantörer. Därför är det viktigt att inkludera ett krav på att denna information lämnas i kommunikationen med leverantören. Detta är extra viktigt om varorna köps från länder utanför EU eftersom den leverantören inte har något legalt krav att lämna informationen. En rekommendation är att ta fram listor på de ämnen ni tror kan förekomma just i era varor. Det gör att alla kandidatlistans ämnen inte behöver kravspecificeras eller testas. Ett annat alternativ är att informera leverantören om att ni inte vill köpa varor som innehåller mer än 0,1 % av något ämne på kandidatförteckningen.

Följ upp kraven

Ett sätt att säkerhetsställa att de produkter ni tillhandahåller inte innehåller förbjudna eller begränsade ämnen är att låta analysera produkterna. För de flesta företag är det dock ekonomiskt omöjligt att analysera samtliga varor på alla ämnen som kan vara begränsade eller kräva informationsöverföring. Kemiska tester kan dock vara ett bra verktyg för att kontrollera utvalda ämnen med stickprover. Detta kan till exempel göras på identifierade ”riskvaror”, t.ex. i fall där det finns anledning att kontrollera en leverantörs intyganden eller om det på något annat sätt kan misstänkas att varan kan innehålla ett farligt ämne. Med hjälp av kunskap om materialen i varorna kan det dessutom vara möjligt att minska antalet analyser och bara göra de analyser som är nödvändiga.

Ett begränsat antal ämnen är möjliga att testa själv på andra sätt än med extern analys hos laboratorium. Detta gäller till exempel grundämnena så som metallerna nickel, bly, kvicksilver och kadmium i plast och metall. Med hjälp av ett så kallat XRF-instrument (X-Ray Fluorescence) kan dessa ämnen detekteras i vissa material och om en för hög halt upptäcks kan den komponenten skickas vidare på extern analys. Ett XRF-instrument kan vara ett bra sätt att screena ett stort antal varor men kräver utbildad personal som ska hantera det och är en relativt dyr investering. Dock finns laboratorium som erbjuder att utföra XRF-tester och dessa är då vanligen billigare än kemiska analyser. Man kan även leasa detta XRF-instrument efter en kortare utbildning.

December 2013

Farliga metaller i smycken

Smycken är ofta gjorda av flera olika material som kan innehålla skadliga ämnen. Eftersom många smycken bärs nära huden och kan stoppas i munnen ökar risken för att ämnen som är farliga för människor kan komma in i kroppen. Vissa ämnen är också farliga för miljön och riskerar att orsaka skada efter att smyckena har slängts och blivit avfall.

Nickel

Nickel är den vanligaste orsaken till kontaktallergi. Detta beror på att nickeljoner lätt kan avges från vissa metaller och reagera med huden. Exempel på föremål som kan orsaka nickelallergi är smycken, klockor, blytlås, knappar, nycklar och mynt.

Allergin börjar med att huden blir utsatt för nickel till exempel vid piercing. Vid förnyad kontakt med föremål som avger nickel kan besvären uppstå igen och allergin är livslång. Det är vanligt att de som är allergiska mot nickel får handeksem. Risken för handeksem ökar om man ofta har kontakt med tvål, vatten, lösningsmedel och andra irriterande ämnen som torkar ut huden. Nickelallergi kan i vissa fall ge så svåra besvär att man tvingas byta arbete för att minska exponeringen för de ämnen och material som utlöser allergin.

Det finns metallegeringar som innehåller nickel men som inte ger allergiska besvär eftersom nicklet är hårt bundet och inte avges. Ett exempel är rostfritt stål. Sedan finns det andra legeringar som innehåller nickel men där ämnet avges lätt, ett sådant exempel är nysilver.

Kadmium och bly

Kadmium är en metall som kan orsaka cancer och som också är giftig för vattenmiljön. Om kadmium tas upp i människokroppen lagras den där under lång tid och kan orsaka skador på njurar och leda till benskröhet.

Foto: Leif Olafsson

Kadmium används i smycken för att göra metallen glänsande och för att göra smyckena tyngre. Kadmium kan också finnas i smycken som förorening. Det kan bero på att metall från andra varor har återanvänts eller för att kadmium förekommer naturligt i jordskorpan tillsammans med andra metaller, till exempel zink. Kadmium är förbjudet i flera andra sorters varor, till exempel olika sorters plast och batterier.

Bly är en metall som kan orsaka skador på nervsystemet och ge försämrad intellektuell utveckling och prestationsförmåga. Foster och små barn är extra känsliga eftersom deras nervsystem inte är fullt utvecklade.

Bly i metall gör att den blir tyngre och lättare att forma och det är därför det används i smycken. Bly kan också användas i plastdelar i smycken, för att stärka plasten. Låga halter av bly kan också finnas i smycken som förorening.

Den största risken med kadmium och bly är om barn får i sig det via munnen, till exempel suger på smycket eller råkar svälja det. Det finns också en risk för att kadmium och bly lossnar från smycken och hamnar på händerna och sedan kommer in i munnen via mat. Huden tar inte upp mycket av dessa metaller så endast hudkontakt är ingen större risk.

Regler

Det finns regler inom EU som begränsar hur mycket nickel som får avges från smycken. Reglerna omfattar även andra föremål som kommer i direkt och långvarig kontakt med huden, till exempel knappar och blixtlås på kläder. Reglerna omfattar inte handverktyg, mynt och handtag, trots att de kan orsaka nickelallergi.

I reglerna finns ett gränsvärde för hur mycket nickel som får läcka ut ur föremålen. För piercingsmycken är gränsvärdet 0,2 µg/cm²/vecka och för övriga föremål är det 0,5 µg/cm²/vecka. I reglerna står det också att ytbehandling som ska förhindra nickelavgivning ska hålla för två års slitage. Reglerna har funnits i EU sedan år 2000.

Inom EU finns det regler som begränsar innehållet av kadmium i metalldelar i smycken. Delar för smykestillverkning och hårtillbehör omfattas också av reglerna. Kadmium är även förbjudet i olika sorters plast (gränsvärdet är 0,01 viktprocent) och det gäller dessutom för delar av smycken som består av plast.

Halten kadmium i metall får inte vara högre än 0,01 viktprocent. Reglerna gäller inte för smycken som släpptes ut på marknaden före den 10 december 2011 eller som var äldre än 50 år vid detta datum. Sådana smycken får alltså fortsätta att säljas.

För bly finns det EU-regler som begränsar innehållet av bly i olika delar av smycken till högst 0,05 viktprocent. Gränsvärdet gäller inte bara metall utan andra material som kan finnas i smycken, till exempel plast. Vissa material är dock undantagna, exempelvis kristallglas, emalj och ädelstenar.

Reglerna gäller inte för smycken som släpptes ut på marknaden före den 9 oktober 2013 eller smycken som har tillverkats före den 10 december 1961.

Reglerna för nickel, kadmium och bly i smycken finns i Reach-förordningen bilaga XVII (kadmium punkt 23, nickel punkt 27 och bly punkt 63). Gränsvärdena gäller när föremålen släpps ut på marknaden, alltså när de levereras eller tillhandahålls (till exempel säljs eller skänks). I reglerna finns det inga krav på att smycken ska märkas.

Ansvar

Företag som säljer eller på annat sätt tillhandahåller smycken måste se till att deras smycken inte innehåller för mycket kadmium eller bly samt att de inte avger för mycket nickel. Det är viktigt att företag ställer krav på sina leverantörer, speciellt när smyckena köps utanför EU eftersom leverantörerna då inte omfattas av reglerna. Detta kan skrivas in i köpavtalet. Det kan också vara lämpligt att företag låter testa smycken.

Kemikalieinspektionen och kommunerna delar på tillsynen över reglerna om metaller i smycken. De kan göra stickprovskontroller och inspektera företag för att kontrollera deras förebyggande arbete.

Om ett företag säljer smycken som inte uppfyller reglerna kräver tillsynsmyndigheten att smyckena slutar att säljas. Myndigheten kan också lämna in en anmälan om misstänkt brott till åklagare.

Konsumenter kan själva testa om ett föremål avger nickel med nickeltest som finns att köpa på välsorterade apotek. För kadmium och bly finns i dagsläget inga enkla tester som konsumenter kan använda för att själva testa smycken.

Tipsa gärna KemI om du misstänker att ett företag som säljer smycken bryter mot reglerna.

Exempel på smycken och accessorar som reglerna gäller för:

- Örhängen, ringar, halsband, armband
- Boetter, armband och spännen till armbandsur
- Hårspännen och andra hårtillbehör
- Piercingsmycken
- Broscher, manschettknappar
- Delar som används för smykestillverkning
- Knappar, blixtlås och andra metalldelar på kläder (endast nickel)

Mer information om reglerna hittar du på KemI:s webbplats www.kemikalieinspektionen.se.

Box 2, 172 13 Sundbyberg
08-519 41 100

Besöks- och leveransadress
Esplanaden 3A, Sundbyberg

kemi@kemi.se
www.kemikalieinspektionen.se